

Maja Žvanut

KORESPONDENCA DVEH KRANJSKIH PLEMICEV
IZ SREDINE 16. STOLETJA

Ob splošnejši pismenosti tistih slojev laičnega prebivalstva — zvečine plemičev in meščanov —, ki so bili v službi dežele ali vladarja, ki so se ukvarjali s trgovino in različnimi panogami neagrarnega gospodarstva, ki so si služili kruh kot pisarji ali oskrbniki ali opravljali svobodne poklice, medsebojno dopisovanje o zasebnih in javnih rečeh v 16. stoletju tudi pri nas ni bilo več nič izjemnega. Dokaz za to so številna naključno ohranjena pisma ali drobci korespondenc po naših arhivih. Ne glede na to pa je korespondenca med dvema kranjskima plemičema iz sredine 16. stoletja, o kateri bo tekla beseda, zaradi svojega obsega, kontinuiranosti in vsebine kar izjemen pojav ne le na Kranjskem, ampak tudi v sosednjih deželah.

V sklopu arhiva graščine Dol pri Ljubljani, ki ga danes hrani Arhiv SR Slovenije, je tudi nekdanji arhiv družine Gallenberg. V njem se je ohranila korespondenca med Joštom Gallenbergom in Janezom Jožefom Egkom iz obdobja med 3. septembrom 1546 in 28. septembrom 1566, vsega 147 pisem.¹ Veliko večino teh pisem (112) je lastnoročno napisal — včasih pa dal napisati pisarju — Jošt Gallenberg sorodniku, sodelavcu in prijatelju Janezu Jožefu Egku, 13 pisem je kopij, oziroma bolje rečeno konceptov pisem Egka Gallenbergu, ostalo pa so pisma ali kopije pisem Gallenberga ali Egka drugim osebam.² Pismom so včasih priloženi prepisi različnih uradnih dopisov vladarja, deželnega glavarja ali drugih o zadevah, ki so bile prav takrat predmet dopisovanja.³ Tempo dopisovanja je bil precej neenakomeren, odvisen od okoliščin in potrebe. Gallenberg in Egk si namreč nikakor nista dopisovala iz veselja do pisanja pisem, ampak sta za to vedno imela kak konkreten razlog. Pisma so kratka, najpogosteje obsegajo eno stran, redkeje dve. Če je bilo potrebno govoriti o več problemih, so bila seveda tudi daljša, vendar se Gallenberg na koncu enega takih pisem Egku opravičuje zaradi njegove dolžine.⁴

Iz prvih let dopisovanja je malo pisem. Tako so iz leta 1546 tri, iz 1547 ni nobenega, iz 1548 so spet tri, iz 1549, 1550 in 1551 po eno, iz 1552 ni nobenega, iz 1553 so štiri in iz 1554 eno. Z letom 1555 postane korespondenca obsežnejša. Tega leta je nastalo sedemnajst pisem, leta 1556 osem, 1557 devetnajst, 1558 šest, 1559 tri, 1560 in 1561 po dvanajst, 1562 trinajst, 1563 deset, 1564 devet-

¹ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 128, Gallenberška korespondenca, dalje GK.

² Druga pisma so: J. J. Egk Janezu Lambergu 24. 12. 1549, J. J. Egk Boltežarju Stubenbergu 26. 1. 1555, J. J. Egk Jakobu Lambergu 8. 12. 1555, Jakob Lamberg J. J. Egku 8. 12. 1555, J. J. Egk Jakobu Lambergu 9. 12. 1555, J. J. Egk Leonardu Harrachu 1. 2. 1557, J. J. Egk Leonardu Harrachu 21. 2. 1557, J. J. Egk Leonardu Harrachu 3?. 2. 1557, J. J. Egk dvornemu maršalu Villandersu 24. 2. 1557, J. J. Egk dvornemu maršalu Villandersu 25. 5. 1557, Jakob Lamberg Janezu Welzerju 16. 11. 1557, Jakob Lamberg Joštu Gallenbergu 5. 11. 1564, Jošt Gallenberg Jakobu Lambergu 12. 4. 1566, Jošt Gallenberg Ditrihu Turjaškemu 18. 5. 1566, Jožef Thurn Joštu Gallenbergu 1. 8. 1566, Jošt Gallenberg Juriju Reinu 28. 9. 1566.

³ Prepisi dopisov v korespondenci: 21. 5. 1556 Zužemborg, Hans Lenkovič piše deželnim odbojnikom o stanju na meji, 24. 12. 1560 Dunaj, general cesarja Ferdinanda o sklicu čet, 30. 7. 1562 Podebrad, mandat cesarja Ferdinanda o delovanju protestantskih pridigarjev, 30. 7. 1562 Podebrad, mandat cesarja Ferdinanda glede Trubarja in predikantov, 3. 10. 1564 Dunaj, mandat nadvojvode Karla o imenovanju komisije, ki naj razišče nespodobno življenje Boltežarja Lamberga, 1. 11. 1564 Frankfurt, mandat cesarja Ferdinanda glede nastavitve Primoža Trubarja za deželnega predikanta, 1562 ovadba Primoža Trubarja, 15. 3. 1563 propozicija cesarja Ferdinanda za leto 1563 in odgovor deželnih stanov nanjo, 22. 7. 1564 Dunaj, ukaz cesarja Maksimilijana, naj se Jošt Gallenberg in Janez Jurij Lamberg zaradi spora zglasita na Dunaju, 10. 10. 1564 Dunaj, ukaz nadvojvode Karla Ahacu Thurnu, naj pride na novega leta dan v Gradec, da bo pomagal voditi deželo, 25. 10. 1564 Škofja Loka, prošnja kranjskih deželnih stanov vladarju, naj omili določbe glede čepnine zaradi kuge, opis razmer med kugo, zagovor Trubarjevega Cerkvenega reda, 22. 11. 1564 Gloggnitz, deželni glavar Jakob Lamberg daje Joštu Gallenbergu navodila v zvezi z izvajanjem kužnega reda in pobiranjem naklad za vino, 3. 11. 1564 Dunaj, mandat nadvojvode Karla deželnim stanovom glede Reda o pregledu čet.

⁴ GK, 21. 5. 1563.

najst, 1565 dve in 1566 dvanajst. Zadnje pismo Egku je Gallenberg napisal 30. avgusta 1566, sploh svoje zadnje pismo v tej korespondenci pa bratrancu Juriju Reinu 28. septembra tega leta. 1. oktobra je bil že mrtev.

Upravičena se mi zdi domneva, da se je korespondenca ohranila precej taka, kot je nastala. Glavni vzrok, da so pisma nastajala tako kot so, je bil v tem, da sta se prva leta moža zelo pogosto videvala v Ljubljani, kjer sta bila oba v službi deželnih stanov, mladi Gallenberg na začetku svoje kariere, najmanj petnajst let starejši Egk pa kot že veljaven in spoštovan deželan, in sta se lahko ustno pomenila. Pozneje se je Egk nekoliko umaknil iz javnega življenja in je bolj ali manj stalno živel na Brdu, Gallenberga pa je njegova vzpenjajoča se kariera vedno bolj vezala na Ljubljano.

Egk je hranil pisma v družinskem arhivu na gradu Brdo pri Kranju. Njihova nadaljnja usoda je bila verjetno taka: po njegovi smrti 22. maja 1579⁵ je Brdo z vsem inventarjem podedoval njegov mlajši sin Adam (umrl 1589)⁶ in za njim njegov sin Inocenc (umrl 1636).⁷ Egki so bili prepričani protestanti in se jih je po cesarjevem ukazu o izgonu protestantskega plemstva leta 1628 veliko izselilo,⁸ vendar se je ravno ta, brdska linija rekatolizirala in ostala na Kranjskem. Nekako v tem času sta se družini Egk in Gallenberg spet enkrat sorodstveno povezali: Inocencova hči Doroteja Sidonija je imela z možem Janezom Friderikom grofom Schrattenbachom hčer Katarino Elizabeto, ki se je poročila z Jurijem Žigo Gallenbergom. S to poroko je leta 1656 Brdo prišlo v posest družine Gallenberg.⁹ Zakonca Katarina Elizabeta in Jurij Žiga sta imela kar precej skupnih prednikov: bila sta potomca treh otrok kranjskega vicedoma Jurija Egka (očeta našega Janeza Jožefa), ki je po letu 1510 zgradil grad Brdo in dveh otrok Jošta Gallenberga.¹⁰ Na tej točki sta se verjetno združila arhiva Egkov in Gallenbergov. Sredi 18. stoletja je grad Brdo spet menjal lastnika: grof Sajfrid Boltežar Gallenberg ga je med leti 1744—47 prodal veletrgovcu Michelangelu Zoisu,¹¹ leta 1776 je postal lastnik gradu njegov sin Žiga,¹² duša slovenskega preporoda in prijatelj doljskega graščaka Jožefa Kalasanca Erberga, ki je strastno zbiral starine kranjske preteklosti. Tu je usoda Gallenberškega arhiva manj jasna: ali je bil prodan Zoisom skupaj z gradom Brdo (kar je manj verjetno) in ga je Erbergu predal potem Žiga Zois, ali pa so mu ga predali direktno Gallenbergi; vsekakor je Jožefu Kalasancu Erbergu uspelo pridobiti tudi gallenberške arhivalije za svojo že takrat slovečo zbirko starin.¹³ Dolski arhiv je prišel leta 1880 v takratni Deželni muzej v Ljubljani,¹⁴ po 2. svetovni vojni pa v novo ustanovljeni Državni arhiv Slovenije.

Povod za nastanek te korespondence so bili v veliki meri zunanji in notranji politični, vojaški in verski dogodki obdobja 1546—1566, v katerem sta Gallenberg in Egk bolj ali manj aktivno sodelovala, zato si jih velja na kratko priklicati v spomin.

Turki so še vedno predstavljali stalno in veliko nevarnost. Večjih turških vpadov v tem času sicer ni bilo, a boji na meji so bili vsakdanji pojav, neredki pa so bili tudi manjši vpadi na slovensko ozemlje. Kralju Ferdinandu in cesarju Karlu se je leta 1547 posrečilo skleniti mir s turškim sultanom Sulejmanom za dobo pet let proti letnemu tributu. To je za Kranjsko pomenilo deset let sorazmernega miru, a po letu 1557 je neposredna turška nevarnost spet močno narasla. Vojna na meji je postala spet bolj krvava. Po padcu obmejne

⁵ ZGALJ, Lazzarinijeva genealoška zbirka, dalje Lazzarini.

⁶ Majda Smole: Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 100.

⁷ *ibid.*

⁸ August Dimitz: Geschichte Krains, Laibach 1876 III., str. 377.

⁹ J. L. Schönleben: Genealogia illustrissimae familiae Sac. Rom. Imp. Comitum de Gallenberg, Labaci 1680.

¹⁰ *ibid.*

¹¹ Smole: Graščine, str. 100.

¹² *ibid.*

¹³ SBL, France Kidrič: Erberg, str. 162—166.

¹⁴ *ibid.*

utrdb Krupe (23. junij 1565) se je Sulejman kljub temu, da je bilo leta 1562 ponovno sklenjeno premirje med državama, začel pripravljati na vojno, ki se je začela aprila 1566. Sulejman je osebno zmagoslavno privedel svojo vojsko do trdnjave Siget, ki so jo Turki sicer zavzeli, a tri dni pred to zmago je stari sultan umrl. Njegov sin in naslednik Selim ni niti želel niti mogel nadaljevati bojovite politike svojega očeta, zato se je začel takoj pogajati za premirje.

Znano je, kako velika finančna obremenitev je bila protiturška obramba za notranjeavstrijske dežele, posebno za Kranjsko, ki je imela ob tem tudi veliko človeških žrtev. Vendar so vsi ti napori začeli kazati sadove: meja je bila v tem času že sistematično branjena s sistemom utrd na hrvaškem ozemlju, urejen je bil vpoklic plemiške in kmečke vojske po potrebi, tu so bili tudi najemniki; v področja ob hrvaško-slovenski meji pa so od 30-ih let 16. stoletja začeli za stalno naseljevati Uskoke, ki jim je bila prva naloga obramba meje. Vzpostavljen je bil obveščevalni sistem, ki je dajal podatke o sovražnih name-nih Turkov tako oblastem kot tudi prebivalstvu. Prebivalstvo je z izgradnjo številnih taborov samo poskrbelo za reševanje svojih življenj in premoženja, na udaru pa so seveda ostale nepremičnine — polja in naselja.

Prav v tem času se je tudi na Kranjskem velik del plemstva odkrito odločil za protestantizem. Janez Jožef Egk spada v tisto prvo generacijo plemičev, ki je vladarju odkrito postavljala zahteve po svobodi veroizpovedi, vedno v povezavi s privolitvijo v višino davčne obveznosti dežele. To je bil čas, ko je bilo zaradi neodločnosti vladarja, ki je izvirala iz njegovih finančnih zadreg, nemara še nekoliko upanja za uspeh reformacije. Tu je bil tudi mož, Primož Trubar, ki je bilo videti, da bo zaradi svojega književnega delovanja, uglednih zvez in neoporečnega značaja lahko postavil na noge kranjsko protestantsko cerkveno občino. Zato so ga kranjski stanovi leta 1560 poklicali nazaj v Ljubljano. A poskus se je moral izjaloviti. Trubar v Ljubljani — to je bilo preveč za katoliško opozicijo, ki se je samo pritajila in čakala bolj odločnega vladarja. Tega je dobila leta 1564, ko je nadvojvoda Karel prevzel na novo organizirano enoto Notranjeavstrijskih dežel. Izgon Trubarja iz Ljubljane v letu 1565 je bila njena prva velika zmaga.

Deželo je v teh dveh desetletjih dvakrat prizadela velika epidemija kuge. Prvič v letih 1553/54, ko se je iz hrvaških krajev razširila po vsej Kranjski: zaradi nje so bile zaprte ceste proti Italiji, zamrla je trgovina, nevarnost v Ljubljani pa je bila tolikšna, da so se deželni stanovi leta 1554 za 24 tednov umaknili v Škofjo Loko. Druga velika epidemija je bila v letih 1563/64, ko je bila ponovno prizadeta vsa Kranjska in še posebej Ljubljana. Tudi takrat so deželni stanovi iz previdnosti nekaj časa uradovali v Škofji Loki.¹⁵

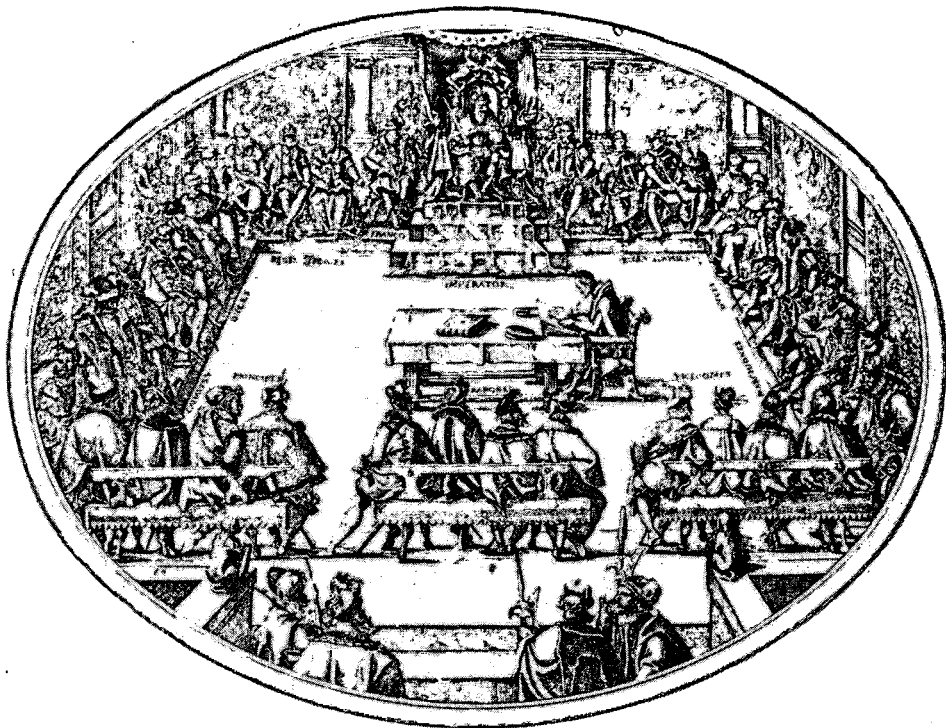
Deželne finance, obramba pred Turki, verske peripetije in kuga so tisti veliki zunanji dogodki, ki se najpogosteje pojavljajo v korespondenci med Gallenbergom in Egkom. Vendar nam o njih njuna pisma v grobem ne prinašajo nič takega, kar ne bi bilo znano iz že doslej obdelanih virov. Kar je novo in vredno zanimanja in analize, je njun osebni odnos do stvari, zlasti pa številni drobni podatki zasebne narave, ki nas vpeljejo v zasebno življenje in mentaliteto kranjskega plemstva tega časa.

Osebi

Jošt Gallenberg¹⁶ je bil član glavne veje ene najstarejših kranjskih plemiških družin, ki si je prevzela ime po rodnem gradu Gallenbergu (Gamberku) med Zagorjem in Čemšenikom v zasavskih hribih, zgrajenem v 12. stoletju ob pomembni trgovski poti v Savinjsko dolino. Večjo posest je imela družina tudi v okolici Mekinj, kjer je Žiga Gallenberg leta 1300 ustanovil samostan klaris.

¹⁵ Majda Smole: Kuga na Kranjskem v 16. stoletju, Kronika 1957/2, str. 97–98.

¹⁶ SBL, France Kidrič: Gallenberg, str. 200–202.

Jost Amman: Zasedanje pri cesarju

Za družino je bilo usodno, da se je Janez Gallenberg iz glavne linije leta 1452 kot zaveznik Ulrika Celjskega udeležil upora proti cesarju Frideriku: po zatrtju upora je za kazen izgubil vso posest.¹⁷ Njegov sin Friderik se je moral potem v cesarjevi službi pošteno potruditi, da je spet pridobil nekaj imetja. Ta napačna politična poteza se je družini še dolgo otepala: dve stoletji je trajalo, da si je s službovanjem vladarjem in deželi, z udejstvovanjem v nekaterih segmentih gospodarstva in s premišljenimi porokami svojih otrok spet pridobila omembne vredno posest in si utrdila ugled. Krona teh prizadevanj je bilo imenovanje Gallenbergov za državne grofe leta 1666. Takrat so bili spet illustrijsima familia, ena tistih, ki jim je Janez Ludvik Schönleben sestavil in dal tiskati genealogijo (Ljubljana 1680).

Gallenbergi se niso nikoli tako zelo razraščali in delili na stranske veje kot nekatere druge kranjske plemiške družine. V 16. stoletju je bila na Kranjskem poleg glavne še stranska linija s sedežem na Osterbergu¹⁸ in v Dolu, druga stranska linija, ki je imela izza 15. stoletja sedež na Sinkovem turnu, pa je to gospostvo sredi 16. stoletja prepustila glavni liniji, se odselila na Stajersko in tam kmalu izumrla. Tudi preostala kranjska stranska linija je kmalu po sredi 16. stoletja izumrla.¹⁹ Njena posest je po testamentarnih določilih prešla v roke bližnjih sorodnikov Raspov.²⁰ Vsi Gallenbergi 2. polovice 16. stoletja so bili prepričani, celo strupeni protestanti. Vendar so umirali razmeroma mladi in tako je usoda hotela, da je ostal leta 1594 na vsem Kranjskem en sam moški predstavnik te družine, ki pa je bil še dojenček. Očitno so ga vzgojili v katoliškem

¹⁷ Schönleben, o. c.

¹⁸ Gallenberg ga imenuje Verch, GK 1. 5. 1555.

¹⁹ Schönleben, o. c.

²⁰ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 150: listina iz 1567 o razdelitvi dediščine po pokojnem Juriju Gallenbergu zu Osterbergu.

duhu in tako je bila Gallenbergom prihranjena mučna dilema, pred katero je bilo po 1628 postavljenih toliko plemiških družin: ostati zvesti veri ali domovini.

Po izgubi gospodarskega zaledja v 15. stoletju so se morali torej moški člani družine ozreti za zaslužkom. Friderikov vnuk Krištof, oče našega Jošta, je služil deželi kot vojak (l. 1531 je bil imenovan za podpoveljnika Kranjske),²¹ a tudi kot uradnik: najmanj od 1531 je bil deželni odbornik in kot tak je bil 1534 imenovan v stanovsko komisijo za izdelavo sodnega reda za deželska sodišča,²² v letu 1539 je bil deželni prejemnik.²³ Nedvomno pa si je finančno najbolj opomogel v letih 1529—33, ko je bil oskrbnik loškega gospostva,²⁴ kar ni bilo le ugledno, ampak predvsem donosno mesto. Tako je lahko leta 1539, malo pred svojo smrtjo (zadnja omemba je iz 18. 3. 1540, še isto leto pa je njegova žena navedena kot vdova),²⁵ kupil grad in gospostvo Gallenstein²⁶ (Podpeč pri Litiji) in se poslej po njem imenoval Gallenberg zum Gallenstein. Letnice Krištofovega rojstva ne poznamo, vendar daje vrstni red njegovih prednikov in tam omenjene letnice slutiti, da je umrl mlad, še ne štiridesetleten. Tudi v virih se omenja razmeroma kratek čas. Z drugo ženo Katarino Rain je imel devet otrok, Jošt je bil najstarejši sin. Iz popisa Gallenberskega arhiva je razvidno, da je Katarina živela še najmanj do srede petdesetih let, morda pa še dlje, saj neka danes izgubljena listina navaja, da so si bratje Jošt, Erhard in Žiga Gallenberg šele leta 1566 delili očetovo in materino premoženje.²⁷ Jošt matere v svojih pisnih nikoli ne omenja, omenja pa brata Erharda in Janeza in sestro Nežo.

Kdaj in kje je bil rojen Jošt Gallenberg, ni znano. Nič ne vemo o njegovem šolanju, urjenju za vojaka in usposabljanju za upravne službe. V »zgodovino« stopi leta 1545, ko se v Ljubljani poroči s Polikseno Turjaško (1524—68).²⁸ Nevesta je bila torej ob poroki stara 21 let. Zdi se verjetno, da je bil Jošt njen vrstnik, torej bi bil rojen okoli 1520 ali nekaj po tem. Na zasedanju kranjskega deželnega zbora dne 23. 1. 1543 je na viteški klopi zastopal dediče Friderika Gallenberga še Joštov stric Jakob;²⁹ zdi se, da Jošt kot dedič in naslednik te veje še ni bil dovolj star za nastopanje v tem organu. Njegova kariera se začne v letu 1546, ko se pojavi v zapisniku zasedanja ograjnega sodišča kot prisednik z letno plačo 36 goldinarjev.³⁰ Nekako v tem času je moral zasesti tudi svoje mesto v deželnem zboru. Njegove sposobnosti so morale biti prav obetavne, saj ga je deželni zbor že na zasedanju dne 5. novembra 1548 imenoval za svojega odposlanca na dvor in k spodnjeavstrijski vladi, kamor naj bi nesel odgovor stanov na vladarjeve finančne zahteve v zvezi s protiturško obrambo in uredil še nekaj drugih zadev.³¹ V ta namen so mu izdali pismeno Instrukcijo, ki mu je natančno opisovala njegovo nalogo: čim pride na dvor, naj takoj odda odgovor stanov in pri tem izrazi pripravljenost dežele še naprej služiti vladarju. Kredенčno pismo na cesarske svetovalce in komisarje, ki so mu ga tudi dali s seboj, naj izroči takoj ali pozneje, kot bo sam presodil. Doseže naj pojasnilo in pismeno razlago o štirih pritožbah, ki so jih bili stanovi že prej predložili na dvor (mostnina in žitna mera v Ljubljani, izterjava davkov in desetine po vice-domskem uradu). S seboj je nosil tudi pismeno pojasnilo kranjskih mest in trgov glede davčnega zaostanka, ki naj ga na dvoru zagovarja. Takoj ko bo na dvoru opravil, naj odide k nižjeavstrijski vladi, kjer je bil takrat regent kranjski rojak Mang von Egk. Izroči naj mu kredенčno pismo in pritožbo stanov na

²¹ Dimitz, o. c., II., str. 137.

²² Josip Zontar: Kranjski sodni red za deželska sodišča iz leta 1535, ZC 1952/53, str. 575.

²³ ASRS, Stan. A., fasc. 83, sn. 1: obračun deželnih financ z dne 18. 3. 1540.

²⁴ Pavle Blaznik: Škofja Loka in loško gospostvo. Škofja Loka 1973, str. 451.

²⁵ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 153: popis gallenberskega arhiva, dalje Popis GA. V neki listini iz 1540 se Katarina imenuje vdova po pokojnem Krištofu Gallenbergu.

²⁶ Ibid.

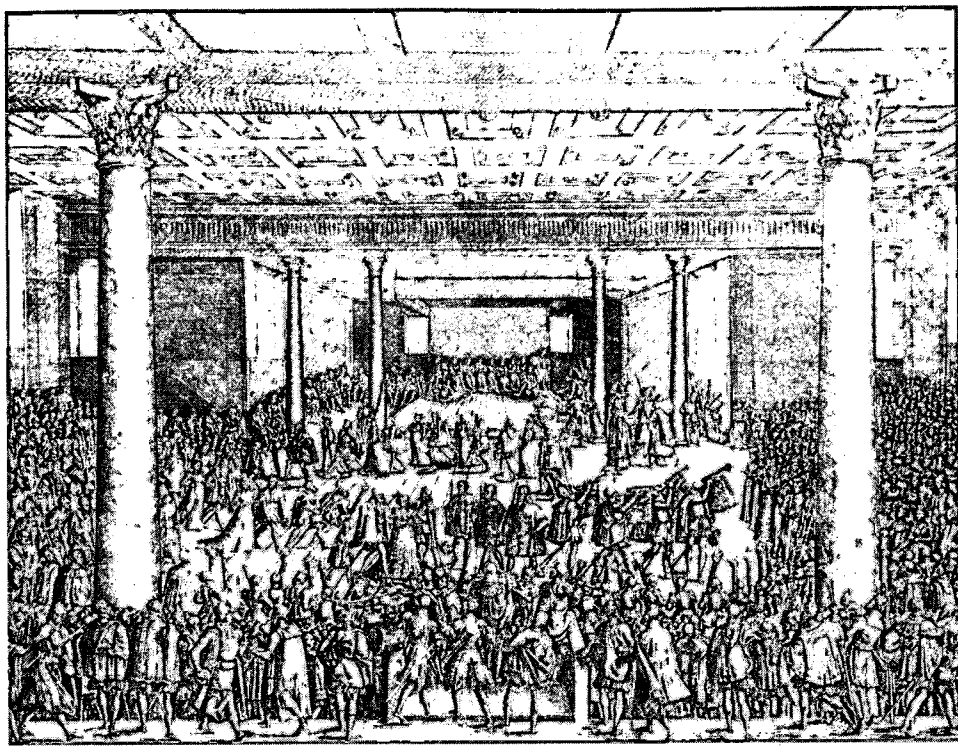
²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ ASRS, Stan. A., fasc. 216.

³⁰ ASRS, Protokoli ograjnega sodišča za Kranjsko, Knjiga 13, 1546—1547.

³¹ ASRS, Stan. A., fasc. 216.

Neznan mojster: Ples v dunajskem Hofburgu leta 1560

delo cesarskih komisarjev, ki pri svojem delovanju na Kranjskem ne upoštevajo deželnih navad. V kredenčnih pismih na svetovalce in Egka stanovi prosijo, naj mlademu Gallenbergu stojijo ob strani in mu pomagajo z nasveti.

Tako so stanovi Gallenberga uvedli na dvor in mu omogočili, da se je seznanil s pomembnimi in odločujočimi ljudmi, kar mu je lahko samo koristilo. O njegovi nadaljnji karieri in zavzetosti za delo najbolj govori njegova lastno-ročno napisana Prošnja na kranjske deželne stanove,³² ki je žal ohranjena v okrnjeni obliki (manjka konec) z dne 15. oktobra 1558, ko je bil že cesarski svetnik in malo pred tem imenovan za deželnega upravitelja. V njej pravi, da že od 46. leta, torej trinajst let služi deželi, najprej kot odbornik in prisednik, pet let pa je vodil prejemniški urad. Za ta urad je napravil dokončni obračun, ki bi ga rad čimprej predal. Večkrat je bil tudi poslanec dežele na dvor in tudi na državni zbor v Regensburg. Za prejemniški urad sta on in njegova družina žrtvovala več kot katerikoli prejemnik pred njim, saj je v teh dragih letih na lastne stroške ves čas stanoval v Ljubljani. Tudi potovanja na dvor in na državni zbor so ga veliko stala: izmučil je precej dragih in dobrih konj in si nabavil svilene obleke, kakršne je treba v čast dežele nositi na takih krajih. Svoje lastno gospodarstvo je zanemarjal in malo prigospodaril zase. Tu je pisanje prekinjeno, a iz prepisa dežele na zadnji strani, ki potrjuje njegove navedbe, lahko sklepamo, da je deželo zaprosil za neko denarno nadomestilo za omejene stroške in žrtve. Dežela mu je priznala zasluge in mu v zahvalo podarila 500 gol-dinarjev in mu prepustila ostanek (od obračuna?) 282 gol-dinarjev.

Iz korespondence izvemo, da se je Gallenberg, preden je prevzel prejemniški urad, potegoval za mesto kranjskega vicedoma.³³ Zanj so na dvoru inter-

³² ASRS, Stan. A., fasc. 318.

³³ GK, 3. 3. 1553.

venirali sorodniki in prijatelji. Janez Jožef Egk, ki mu je ta korak sploh sve-toval, Herbert in Ditrih Turjaška in Janez Lenkovič. Vendar mu mesta ni uspe-lo dobiti. Pač pa je bil sredi leta 1558 imenovan za deželnega upravitelja, in to je ostal do svoje smrti. O imenovanju sporoča maja tega leta Egku z Dunaja:³⁴ dvorni maršal in kancler hočeta deželnega oskrbnika tako potolažiti, da mu bodo dali deželno glavarstvo, upraviteljski urad pa bo dobil na priporočilo Lamberga in Lenkoviča on. Jakob Lamberg, ki so ga sedaj »potolažili« z dežel-nim glavarstvom, je namreč od leta 1554 opravljal obe funkciji, deželnega upra-vitelja in deželnega oskrbnika.³⁵ A zdi se, da deželani niso bili preveč zadovoljni z njegovim delom, zlasti ne na mestu deželnega upravitelja, ki je bil s stališča dežele zelo važna osebnost. Bil je namestnik deželnega glavarja, oba pa sta bila zastopnika deželnega kneza v deželi. Deželni upravitelj je bil predsednik de-želne pravde, sicer pa je imel največ opravka s tekočimi zadevami, zato so sta-novi od njega zahtevali znanje slovenščine.³⁶ C pomembnosti te funkcije je bil prepričan tudi Egk, ki si je na nedatiran koncept nekega svojega pisma, ki spada v čas ob koncu leta 1555,³⁷ ko so se začela velika nesoglasja med njim in Jakobom Lambergom, poleg ostrih pripomb na značaj in način dela le-tega za-pisal: dežela mora imeti upravitelja, to je prastara potreba; deželo je knez ob-daroval s svoboščinami, da bi mu zvesto stala ob strani, upravitelj pa mora kot zvest deželan pomagati te svoboščine uživati in jih ohraniti.

Egk je bil nove časti svojega sorodnika in nekdanjega varovanca zelo vesel. Gallenberg mu julija 1558 piše:³⁸ »Prosim vas, da me ne titulirate tako obilno, kot ste me v zadnjem pismu. Ne imejte me za svaka, ki zapoveduje, ampak za svaka, ki vam je na uslugo.«

O vojaškem udejstvovanju Jošta Gallenberga je znanega prav malo in naj-brž niti ni bilo posebno intenzivno. Valvasor poroča, da je bil po činu konje-niški poročnik in da se je septembra 1552 udeležil pohoda kranjske vojske na mejo, da bi preprečili vdor Turkov.³⁹ Kot deželni oskrbnik je leta 1565 vodil stanovske čete na pomoč oblegani Krupi.⁴⁰ V svojih pismih nikoli ne govori o kakem svojem vojskovanju, pač pa je imel kot deželni uradnik mnogo posla z oskrbovanjem Vojne krajine z živežem, orožjem in strelivom, z vzdrževanjem utrd in z izplačevanjem najemnikov in oficirjev. Sicer pa se je redno udele-ževal pregledov stanovskih čet, kar je bila dolžnost slehernega plemiča z ustreznimi dohodki.

Janez Jožef Egk (1506 — 22. 5. 1579) je bil iz družine prvotno malih gorenj-skih plemičev Brdskih, ki so v 15. stoletju s spretno družinsko politiko in z zve-sto službo Habsburžanom začeli širiti svojo posest ter si nabirati denar in ugled. Henrik se je v drugi polovici 15. stoletja s poroko z Marjeto von Hungerspach (zadnja iz rodu Vogrskih) zasidral tudi na Goriškem: del družine je od takrat vedno živel tam. Spojitve imena in posesti je bila najprej stvarna, ko pa so bili Egki leta 1550 povzdignjeni v baronski stan, tudi simbolična: imenovati so se začeli »von Egk und Hungerspach«. Podeljen jim je bil nov grb, v katerega so poleg svojih starih znakov vključili tudi grb Vogrskih.⁴¹

Najmarkantnejša osebnost v družini je bil Henrikov sin Jurij (1462—1537), oče našega Janeza Jožefa. Bil je ne le zvest služabnik Habsburžanov, ampak predvsem nadarjen gospodarstvenik, ki se je veliko in uspešno ukvarjal s po-sli, ki jim pravimo zgodnjekapitalistični. Kot dvorni denarničar in zakladnik, kranjski deželni vicedom (1498—1513), goriški glavar in tolminski podglavar in končno tudi cesarski svetnik, je bil nedvomno ugleden človek, ki si je mogel in

³⁴ GK, 23. 5. 1558.

³⁵ J. V. Valvasor: *Die Ehre des Herzogthums Krain*, Laybach 1689, Knjiga IX, str. 70—75.

³⁶ Sergij Vilfan: *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1961, str. 329.

³⁷ GK, 9. 2. 1555.

³⁸ GK, 24. 7. 1558.

³⁹ Valvasor, o. c., Knjiga IX, str. 75.

⁴⁰ *ibid.*

⁴¹ Božo Otorepec: *K zgodovini gradu Brdo pri Kranju*, Kronika 1902/I, str. 3—4.

znal pridobiti lepo premoženje.⁴² Cesarju je večkrat posodil večje vsote denarja, v zameno za to pa je dobival v užitek dohodke raznih gospodstev in uradov (gospodstvo Smlednik, grad, mesto in sodnijo Višnja gora, urade Križ, Primskovo in Naklo, mitnici na Vrhniki in v Kranju). Ko je cesar Maksimilijan I. leta 1510 podaril med beneško vojno zaplenjene beneške deleže v rudniku Idrija nekaterim svojim najzvestejšim političnim in finančnim podpornikom, je bil med njimi tudi Jurij Egk.⁴³ Jurij je tudi razširil kranjsko posest družine: leta 1500 je kupil gospodstvo Neuhaus (Novi grad na Kokri), ker pa je bilo graščinsko poslopje v zelo slabem stanju, je cesarja zaprosil in od njega dobil dovoljenje, da sme nekoliko niže zgraditi nov grad.⁴⁴ To je bilo Brdo, ki je začelo rasti po letu 1510. Bil je tudi lastnik hiše v Kranju⁴⁵ in v Ljubljani.⁴⁶ Z ženo Katarino Liechtenstein je imel dve hčeri in tri sinove. Najstarejši, Bonaventura, se je naselil na goriških imetjih (Vogrsko in Kanal), drugi sin Janez Jožef pa je prevzel glavnino kranjskih posesti s sedežem na Brdu.

Janez Jožef je po očetu podedoval lepo premoženje, a tudi njegov gospodarski talent in državniške sposobnosti. Oče ga je po šegi tistega časa prav gotovo poslal na kak tuj dvor, da si obrusi nravi in se nauči več, kot bi se lahko v domačem gnezdu. V dolskem arhivu je ohranjeno pismo grofa Ortenburškega Juriju Egku, datirano leta 1527 na gradu Karlsbach,⁴⁷ v katerem Ortenburžan hvali Jurijevega sina, kako da lepo napreduje kljub svoji mladosti v učenju francoskega jezika. Prosi ga, naj pošlje nekaj denarja za njegovo preživljanje in mu sporoča, da ga bo sedaj z dvema konjema poslal v službo k princu Simeyu, kar da mu bo samo koristilo. Na katerega Jurijevih sinov se to nanaša, žal ne izvemo, kaže pa, da je Jurij dobro poskrbel za njihovo vzgojo.

Janez Jožef ni bil nikoli aktiven vojak. Zdi se, da je bil šibke konstitucije, saj so v korespondenci pogosto omenjene njegove bolezni in slabo počutje. Po očetovi smrti se je naselil na gradu Brdo, od koder je hodil v Ljubljano na zasedanja ogradnega sodišča in deželnega zbora. V ogradnem sodišču je bil prisednik najmanj od 1543,⁴⁸ deželni odbornik najmanj od 1548,⁴⁹ v letu 1544⁵⁰ je bil deželni prejemnik, najmanj od 1555 cesarski svetovalec.⁵¹ Tudi v starosti je še opravljal funkcije v deželni upravi: v letih 1568—78 je bil deželni oskrbnik,⁵² v letih 1571—75 pa deželni upravitelj.⁵³ Po smrti Herberta Turjaškega (1575), ki je bil kranjski deželni glavar, so kot njegovega naslednika v prvi vrsti omenjali Janeza Jožefa Egka. Toplo ga je priporočal zlasti ljubljanski škof Glušič, kljub temu, da je bil Egk prepričan protestant. Vendar je bil Egk takrat zelo bolan in pretresen (zaradi tragične smrti nečaka Herberta Turjaškega in zeta Friderika Višnjegorskega?), kot je poročal njegov sin Adam na zasedanju deželnega zbora, tako da se je zahvalil za čast in predlagal za deželnega glavarja Vajkarda Turjaškega in ta njegov nasvet je bil sprejet.⁵⁴

Plemič 16. stoletja je bil še vedno lačen zemlje, ki mu je edina zanesljivo omogočala stanu primerno življenje. Tudi Egkov veliki cilj je bil povečati svojo ne prav veliko zemljiško posest z gospodstvi, na katere je bil vrgel oko že njegov oče. Zlasti mu je bilo veliko do Smlednika, ki ga je prvič dobil v zastavo leta 1547⁵⁵ in ga uspel obdržati z majhnimi presledki okoli leta 1550 do smrti. V zastavi je imel tudi urada Naklo in Primskovo ter nekaj časa Predvdor.⁵⁶

⁴² Josip Zontar: Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 33—34.

⁴³ Marija Verbič: Idrijski delavec v 16. stoletju, ZC 1952/53, str. 532.

⁴⁴ Zontar: Zgodovina, str. 33—34.

⁴⁵ ASRS, listina iz 23. 11. 1504.

⁴⁶ ASRS, listina iz 6. 7. 1512.

⁴⁷ ASRS, Gr. A., Dol. fasc. 139.

⁴⁸ ASRS, Protokoli ogradnega sodišča za Kranjsko, Knjiga 11, 1543.

⁴⁹ ASRS, Stan. A., fasc. 216.

⁵⁰ ASRS, Stan. A., fasc. 83, sn. 1.

⁵¹ GK, od 16. 4. 1555 dalje.

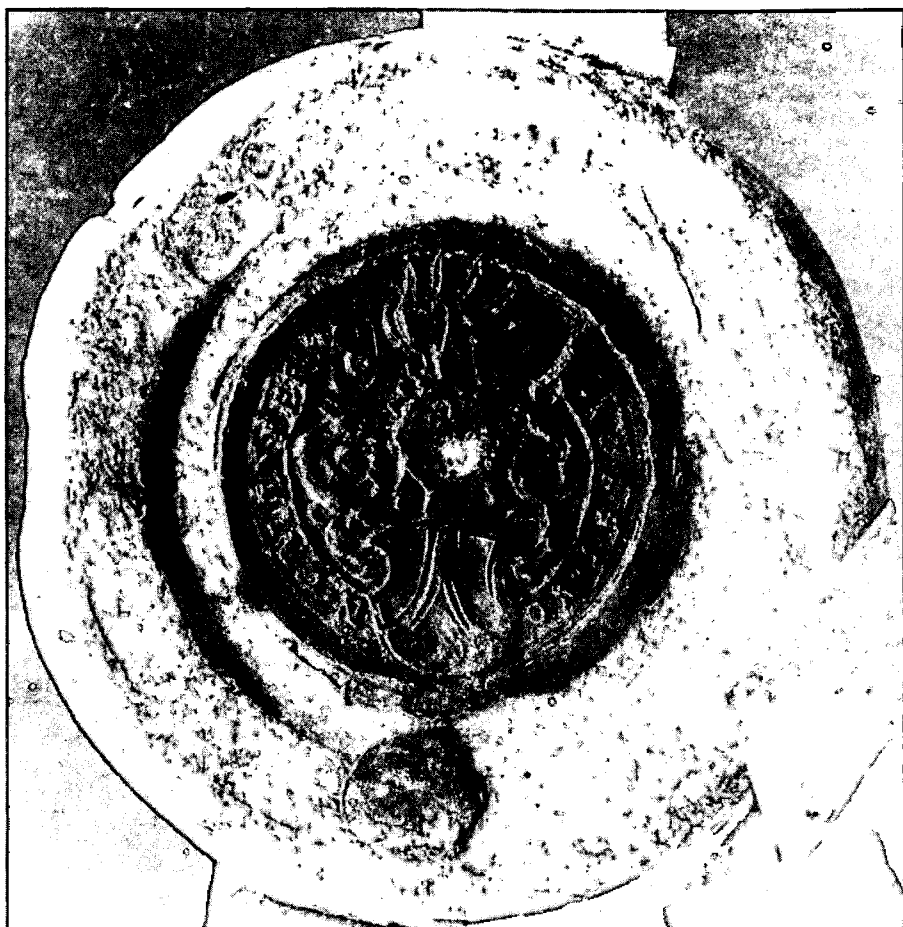
⁵² Valvasor, o. c., knjiga IX, str. 70.

⁵³ *ibid.*, str. 76.

⁵⁴ Vladimir Levec: Schloss und Herrschaft Flödnig in Oberkrain, MMK 1896, str. 130.

⁵⁵ *ibid.*, str. 49.

⁵⁶ *ibid.*, str. 141. Za Predvdor listine v ASRS iz 23. 7. 1541, 4. 10. 1545, 22. 7. 1549.

Pečat Jošta Gallenberga, Arhiv SRS, Ljubljana

Sorodniki, prijatelji

Kranjsko plemstvo je bilo med seboj povezano z neštetimi sorodstvenimi vezmi, ki so nastajale iz gospodarskih razlogov, pa tudi zaradi zavezništva in medsebojne pomoči. Poroča namreč nikakor ni bilo zasebno dejanje ali celo svobodna izbira partnerja: zanj so poskrbeli starši, če teh ni bilo, pa varuhi. Poiskati je bilo treba partnerja iz lastnega stanu, čigar premoženje je zagotavljalo stanu primerno življenje, kar je bilo posebno важно pri možitvi hčera. Poročna pisma so bila vedno skrbno sestavljene pogodbe, ki so na začetku predstavile »finančno konstrukcijo« bodočega zakona (doto, jutno, zaženi), v nadaljevanju pa določale, kaj naj se zgodi s tem denarjem, če umre eden zakoncev, ali pa oba, če se ovdoveli zakonec ponovno poroči, če so v zakonu otroci ali če jih ni itd. Čim bolj natančno je bilo vse opredeljeno, bolje je bilo, saj je še tako rado prihajalo do sporov med dediči. Pogodbo so podpisali in podpečatili oba očeta (če sta bila živa, sicer pa eden varuhov) in na vsaki strani po tri priče, navadno sorodniki. Poročne pogodbe so skrbno in dolgo hranili v družinskih arhivih kot dokumente trajne vrednosti tudi še za naslednje generacije.

24. avgusta 1520 je bila v Ljubljani napisana poročna pogodba, ki je še posebej zanimiva za našo temo.⁵⁷ Jurij Egk, v tistem času goriški glavar, je možil

⁵⁷ Peter von Radics: Herbard VIII Freiherr zu Auersperg, Wien 1862, str. 108–110.

svojo najstarejšo hčer Ano s Trojanom Turjaškim iz turjaške linije. Nevesta je bila bogata, ženin pa iz najuglednejše kranjske familije. Jurij je hčeri namenil 1000 forintov dote, »iz posebne očetovske ljubezni in iz naklonjenosti do plemenitega imena Turjaških in Trojana posebej« pa še 4000 forintov. Ker tega denarja ni mogel naenkrat izplačati, je z dovoljenjem deželnega kneza Trojanu prepustil dohodke mitnice na Vrhniki, ki je letno prinašala 200 črnih denaričev, za toliko časa, dokler ne bi bila vsota poravnana. Ženin je namenil nevesti 1000 forintov zaženila in še 700 forintov jutrne. Mladi par se ni naselil na Turjaku, ki je bil še izza potresa leta 1511 zelo poškodovan in ga je lahko Trojan začel popravljati šele potem, ko mu je sorodnik Janez Turjaški iz šumberške linije izplačal odškodnino, ker se je odpovedal svojemu delu žužemberškega gradu.⁵⁸ Pretežno je živel na Dunaju, kjer je Trojan delal kariero: v letu 1535 je postal namestnik spodnjeavstrijskih dežel. Na Dunaju je leta 1541 tudi umrl.⁵⁹ V testamentu je določil za varuhe svojih otrok ženo Ano, njenega brata Janeza Jožefa Egka, sorodnika Volfa Engelberta Turjaškega — Šumberškega in graščaka z Otočca Viljema Villandersa.⁶⁰ Zdi se, da so si breme razdelili: Villanders je prevzel upravljanje turjaške posesti,⁶¹ skrb za otroke pa je padla bolj ali manj na ramena Egka. Volf Engelbert Turjaški je moral namreč ravno v tem času prevzeti tudi varuštvo nad osemletnim sinom svoje sestre Boltežarjem Stubenbergom iz znane velikaške štajerske družine, ki je bil popolna sirota.⁶² Ker se je zavedal, da sam ne bo zmogel te zahtevne naloge, je za sovaruštvo zaprosil dečkovega sorodnika Wolfa Stubenberga. Moža sta si o svojem varovancu pogosto pisala, in iz te korespondence vidimo, kako odgovorna stvar je bilo varuštvo nad plemiškim otrokom, tem bolj, če je bil iz imenitne družine. Treba je bilo primerno upravljati imetje, prevzeti in voditi naprej morebitne stare posestne spore, predvsem pa je bilo potrebno poskrbeti za ustrezno vzgojo, izobrazbo in pozneje poroko.

Janez Jožef Egk je torej prevzel težavno nalogo pripraviti za življenje osmero turjaških otrok (tri fante in pet deklet). Za starejša dečka, Herberta in Vajkarda, so poskrbeli še starši: v šolo sta hodila na Dunaju, potem pa so ju poslali na vojvodski dvor v Cleve, da se naučita dvorjanskega vedenja in viteških veščin. Tam sta ostala do svojega osemnajstega leta. Herbert je takoj po vrnitvi na Kranjsko nastopil vojaško službo na turški meji.⁶³ Za Ditriha, ki je bil ob očetovi smrti star komaj sedem let, pa so že poskrbeli varuhi. Vendar o njegovem odraščanju ni znano več kot to, da je hodil v šolo v Celovcu.⁶⁴ Fantom so poiskali žene izven kroga kranjskega plemstva,⁶⁵ nasprotno pa so dekleta omožili doma: Maksencijo z Erazmom Obračanom, Polikseno z Joštom Gallenbergom, Judito z Janezom Scharffom in Ano s sorodnikom Jurijem Turjaškim — Šumberškim. Za Ester ni podatkov.⁶⁶

Tako je stopil Jošt Gallenberg v sorodstveni krog Egkov in Turjaških: svojemu krogu bližnjih sorodnikov Gallov, Sigesdorfov, Apfaltrerjev, Rainov, Luegov, Paradeiserjev je priključil še njune: Lamberge, Liechtensteine, Dietrichsteine, Khisle, Lenkoviče. V pismih se med seboj vseprek imenujejo »schwager« ali »vetter« in s tema izrazoma pokrivajo različne stopnje sorodstva. Vedno pa je poleg tudi beseda »prijatelj«. »Mein freundlicher lieber herr vnnd schwager« se naslavljata Gallenberg in Egk. Drug drugega prosijo za prijateljsko

⁵⁸ *ibid.*, str. 108.

⁵⁹ *ibid.*, str. 111 in 115.

⁶⁰ *ibid.*

⁶¹ ASRS, Protokoli ogradnega sodišča za Kranjsko, Knjiga 14, 1547: gospa vdova po Villandersu poda triletni obračun za gospodstvo Turjak. Sprejme ga J. J. Egk kot varuh otrok pokojnega Trojana Turjaškega.

⁶² Johann Loserth: *Geschichte des Altsteirischen Herren- und Grafenhausess Stubenberg*. Graz und Leipzig 1911, str. 167.

⁶³ Radics, o. c., str. 116/117.

⁶⁴ GK, 23. 2. 1548.

⁶⁵ ZgALJ, Lazzarini: Herbert z Marijo Kristino Spaur, Ditrih z Justino Ladron, Vajkard z Dorotejo Lamnitz.

⁶⁶ *ibid.*

pomoč, prijateljski nasvet, apelirajo na prijateljsko reševanje zadev in prijateljsko poravnavo sporov. Prijateljstvo je bilo dragocena, a tudi zelo krhka vrednota v tej plemiški korporaciji, ki je morala navzven delovati enotno, če je hotela dosegati zastavljene cilje. Plemstvo je vodilo deželo po načelu več glav več ve, zato se je pred vsako odločitvijo ali zasedanjem posvetovalo. Korespondenca namiguje, da so bili ti posveti (vsaj včasih) v ljubljanskem gostincu,⁶⁷ ki je bil vsekakor nevtralen teren. Plemstvo je dajalo vtis družine, katere člani se prijateljsko dogovarjajo o rečeh, važnih zanjo.

V pismih je dosti podatkov, ki kažejo, da resničnost ni bila tako idilična. Med plemiči je neprestano prihajalo do večjih ali manjših sporov, zamer, žalitev, pravnih pred sodiščem in tožba na dvoru, celo do dvobojev. V takem primeru so najprej posredovali sorodniki in prijatelji. Če to ni pomagalo, so prosili za pomoč kako ugledno osebnost ali ustanovili ad hoc komisijo, ki je skušala doseči spravo. Najvišja instanca za pomiritev sporov v deželi je bil deželni glavar. V najhujših primerih pa se je vmešal deželni knez, ki je velel spor raziskati, in njegova razsodba je bila dokončna.

Nadvojvoda Karel se je moral na začetku svoje vlade prav intenzivno ubadati »z našimi kranjskimi prepiri«, kot je poročal z Dunaja Gallenberg.⁶⁸ Tu je bil najprej dvoboj med Joštom Jožefom Turnom in Maksimilijanom Lambergom, ki so ga javili na dvor: vladar je obema strankama naročil, naj se čez dva meseca javita na dvoru, do takrat pa ne smeta živeti v zameri. V hudem sporu so živeli tudi Turjačani in Lambergi; eden Lambergov je pri vladarju tožil tudi Jošta Gallenberga, tu pa je bila še pritožba čez Boltežarja Lamberga, češ da s svojo sedanjo ženo in otroki pohujšljivo živi in da slabo gospodari. Nekaj udeležencev v teh sporih se je takrat nahajalo na dvoru, kjer so bili odposlanci dežele pri odprtju oporoke pokojnega cesarja Ferdinanda. Tako sta lahko novi cesar Maksimilijan II. in nadvojvoda Karel na licu mesta ukrepala. »Cesar nas je poklical zaradi naših prepirov, prepovedal nam je, da se delimo, obdržati moramo prijateljsko enotnost,« pravi Gallenberg in dodaja, da je nadvojvoda posredoval, zasliševal stranke in prav milostno in očetovsko gladil spore. Glede spora med Lambergom in Gallenbergom je izdal dekret, v katerem je rečeno, da je do nesoglasij prišlo zaradi vročekrvnosti, ki ni hotela biti žalitev. Vse hude besede morata preklicati in biti spet prijatelja, kot se spodobi sorodnikom. Če pa se to ne bi zgodilo, vladar ne bo več uvideven. Glede nesporodbnega življenja Boltežarja Lamberga je Karel ukazal, da je treba nemudoma poiskati nekaj razumnih in nepristranskih deželanov, ki naj stvar skrbno raziščejo. Gallenberg z obžalovanjem poroča, da so tudi njega vtaknili v to komisijo.⁶⁹

O vzroku spora med Lambergi in Turjaškimi nam naša korespondenca nič ne pove. Moral pa je biti hud in ne brez posledic za deželo. Primož Trubar toži baronu Ungnadu, da mu deželni glavar Jakob Lamberg zameri, ker se drži bolj gospodov Turjaških kot njega in Lambergov.⁷⁰ Duša »klana« Lambergov, te silno razvejane družine, je bil prav Jakob, ki je moral biti zelo neprijeten človek. Bil je po naravi zavisten in spletkarski in je rad na dvoru ovajal svoje rojake. »Vsakomur škoduje, se šopiri, razkazuje svojo ošabno modrost nasproti vsem stanovom, celo proti svojim prijateljem,« ga označuje v svojem konceptu Egk. Prav posebno na poti pa mu je bil prav Egk.

V začetku leta 1557 je izbruhnila afeta s sramotilnim spisom. O tej zadevi, ki se je vlekla vse leto, je v korespondenci ohranjenih deset pisem, memorandumov in osnutkov pisem, največ izpod peresa prizadetega Janeza Jožefa Egka, za katerega je bilo vse to zelo mučno in ne brez nevarnosti za ugled in posest. 1. februarja se obrača Egk na dvornega maršala, svaka Janeza Trautsona z ob-

⁶⁷ GK, 29. 12. 1564.

⁶⁸ GK, 18. 9. 1564.

⁶⁹ *ibid.*

⁷⁰ Jože Rajhman: Pisma Primoža Trubarja, Ljubljana 1986, str. 159.

širnim pismom, kjer pravi, da je imel doslej že dvakrat težave z Jakobom Lambergom. Prvič jih je zgladil vrhovni poveljnik Janez Ungnad, drugič pa poveljnik Janez Lenkovič, sicer Egkov zet. Mislil je, da bo imel poslej mir, a ga je Lamberg še kar naprej izzival, zbadal z besedami in ga oviral pri delu. Na zadnji deželni veči je obtožil deželne odbornike in prejemnike Antona Turna, Jošta Gallenberga in Egka, da slabo vodijo svoje urade, in predlagal deželanom, naj jim jih odvzamejo. Toda deželani so po posvetu soglasno sklenili, naj še naprej ostanejo na svojih mestih. Egk je potem Lambergu dejal, da oni opravljajo svoje delo najmanj tako dobro kot Lamberg, ki se tako rad in obilno hvali, zaveda pa da se, da bi Lamberg rad vse dobil pod svoj nadzor. Kmalu zatem je Egk dobil pisemce od deželnega glavarja Janeza Welzerja, ki mu je sporočalo, da cesar ukazuje, da mora njegov služabnik priti na grad na zaslišanje glede sramotilnega spisa (paskvila) o Lambergu, ki da je bil najden v Egkovi hiši. Egk potem Trautsonu pojasnjuje, kako je bilo s tem paskvilom. Ko je oni dan prišel domov z nekega obiska v svojo hišo v Ljubljani, pravi, je na klopi v svoji sobi našel omenjeni sramotilni spis. Prebral ga je, se zgrozil in ni nikomur črhnul besede o njem. Čez dan ali dva pa ga je obiskal Jakob Lamberg in se z njim silno ljubeznivo pogovarjal ter mu prisegal prijateljstvo. Tako mu je Egk med pogovorom v svoji naivnosti ali dobronamernosti pokazal paskvil, ki se je neznano kako znašel pri njem. Lamberg je prebral nečedno pisanje o samem sebi in prosil Egka, naj mu naredi prepis (sic!). Zdaj se je pa začelo!

Lamberg je paskvil najprej prebral gospodom v deželni hiši in jim tudi povedal, kdo naj bi bil njegov avtor (o pisavi seveda ni bilo nobenega dvoma). Kljub temu, da so ga gospodje opozarjali, naj bo pameten, je zadevo prijavil na sodišču in razposlal kopije spisa stanovom Koroške in Štajerske ter cesarskim svetovalcem na dvor. Trdil je celo, da je Egk proti njemu napisal že več takih sramotilnih spisov. Sedaj je Egk uvidel, kako se mu je njegova prostodušnost maščevala. Ostro je izprašal služabnika, če ve, kako je pisarija zašla v hišo. Služabnik je povedal, da je prišel tisti dan, ko gospodarja ni bilo doma, v njegovo sobo, tam odložil orožje in krilo in šel v hlev. Medtem se je moral nekdo vtihotapiti v hišo in položiti pisanje na klop. Egk se zaklinja svaku pri Bogu in svoji časti, da nikoli v življenju ni napisal česa podobnega (*Ich all main tag khain Pasquillum, Dialogum, Epigramma, Invectif oder dergleichen Carteln oder schmachschrift gemacht*).⁷¹ Prosil je njega in hkrati z njim dvornega upravnika Lenarta Harracha, naj njegovo pismo prebereta vladarju in mu svetujeta, kaj naj še stori. Lamberga naj prepričata, naj ga pusti pri miru in vplivata na kranjskega deželnega glavarja, naj se ne pusti ščuvati. Želel je, da bi vladar imenoval komisijo, ki bi natančno raziskala okoliščine, prepričan, da mora spletki priti na dan. Kmalu so mu z dvora dali vedeti, da mu utegnejo vzeti zastavno gospostvo Smlednik, češ da se je ob zastavi pogodil s kraljevima komisarjema, da bo kralju napačno obračunaval pfandschilling. To obtožbo je Egk odločno odbil in napisal na dvor pritožbo zaradi ravnanja Lamberga.

Iz pisem ni razvidno, ali je vladar imenoval komisijo, vsekakor pa so v akcijo stopili deželani. Poleg deželnega glavarja, ki je bil itak dolžan poravnati spore med plemiči, se je posebno angažiral Jošt Gallenberg. Z glavarjem sta bila večkrat pri Lambergu in mu prigovarjala, naj se vendar prijateljsko poravna z Egkom, saj tak grd spor meče senco na ves plemiški stan. Lamberg sprva ni hotel nič slišati o tem in vprašanje je, kako bi se stvar razpletla, da ni Egk v jeseni tako hudo zbolel, da je dal poklicati celo spovednika. Na nasvet spovednika, svoje žene in apotekarja Jakoba de Khurtonija je, v želji da se spravi z Bogom in ljudmi, sporočil Jakobu Lambergu, da mu odpusča vse, kar mu je le-ta v življenju hudega storil. Lamberg je moral tedaj popustiti. Napisal je Izjavo,⁷² v kateri se je najprej zahvalil prijateljem deželanom, ki so ga

⁷¹ GK, 1. 2. 1557.

⁷² GK, 16. 11. 1557.

tako krščansko spodbujali k pomiritvi. Potem je izjavil, da Egka oprošča suma, da je napisal paskvil. Priznal je, da družini že dolga leta ne živita v prijateljskih odnosih, o vzrokih za to pa se je treba odkrito pomeniti. Predlagal je, da si vsaka stran izbere po tri priče in naj se v navzočnosti deželnega glavarja ustno ali pismeno potrdi sprava med sprtima stranema. Podobno izjavo naj napiše tudi Egk in obe se bosta potem prebrali na dvorni veči.

Morda je bila sad te sprave poroka, ki so jo slavili v aprilu naslednjega leta: Jakob Lamberg je možil svojo hčer Sholastiko z Jakobom Egkom, nečakom Janeza Jožefa, ki je pri sklepanju poročne pogodbe nastopal nekako v vlogi očeta, saj je bil ženinov oče že mrtev.⁷³ Sam Janez Jožef pa se je leta 1559, kmalu po smrti svoje druge žene, tudi poročil z eno Lambergovih, s Potenciano, hčerjo pokojnega Andreja Lamberga s Črneta.⁷⁴ Tako so novo, trudoma pridobljeno prijateljstvo utrdili še s sorodstvenimi vezmi.

Družina

Ni dvoma, da je imel Janez Jožef Egk precej besede pri izbiri moža za svojo varovanko Polikseno Turjaško. Imel je srečno roko, saj se je Jošt Gallenberg v življenju zelo izkazal, njun sorodstveni odnos pa je prerasel v žlahtno in plodno prijateljsko sodelovanje. Poročna pogodba mladega para, ki so jo še dolgo hranili v gallenberškem arhivu, danes ni več ohranjena, in tako si ne moremo ustvariti prave predstave o njunem premoženjskem stanju na začetku skupnega življenja.⁷⁵ Stvari so bile v toliko zamotane, ker sta oba še pred izpolnjenjo polnoletnostjo izgubila očeta. Oba sta imela mlajše brate in sestre, zato so z družinskim premoženjem upravljali materi in skrbniki. Tako se v imenjski knjigi še leta 1554 pojavljajo kot plačniki davka na posest »pokojnega Krištofa Gallenberga dediči«, »dediči Trojana Auersperga« pa še leta 1559. Tudi glede premoženja Jošta Gallenberga ni podatkov. Davek na zemljišče v lasti dedičev Krištofa Gallenberga je znašal leta 1547 80 forintov, kar ne kaže na prav veliko posest, medtem ko so dediči Trojana Auersperga v letih 1546–49 plačevali po 552 forintov.⁷⁶ Nedvomno je bila torej nevesta iz premožnejše družine.

Ni znano, kje se je mladi par naselil po poroki, a najbrž ne takoj v Ljubljani. Leta 1546 piše Gallenberg: »V soboto grem domov, potem bom spet v Ljubljani.«⁷⁷ Morda je bil ta »doma« na Turjaku, morda na Podpeči pri Joštovi materi (leta 1548 piše dvakrat s Turjaka, leta 1550 enkrat s Podpeči). Tudi potem, ko je moral stalno živeti v Ljubljani, ne vemo, kje je to bilo. Za 16. stoletje niso znani podatki, da bi bila katera od ljubljanskih hiš v lasti Gallenbergov, Turjaški pa so imeli tri.⁷⁸ Torej je družina morda živela v kateri turjaških hiš ali pa si je vzela kako hišo v najem. Potem ko je sredi petdesetih let Šinkov turn prešel na glavno linijo, so Gallenbergovi pogosto zahajali tja, vsaj čez poletje, saj je bilo življenje na deželi prav gotovo cenejše kot v mestu. Leta 1564 piše Gallenberg: »Grem domov na Šinkov turn.«⁷⁹ Jošt je sicer od matere leta 1553 kupil »sitz und Turn an der Praiten«,⁸⁰ danes izginuli stolp v zaselku Turn pri Tlaki, nedaleč od Podpeči, ki pa prav gotovo ni bil primeren za bivanje, že zaradi svoje prometne odročnosti ne. Posest je poleg stolpa obsegala še marof, orna polja, košenice, hosto, lov, činž od mlina poleg stolpa, vinograde pri Sv. Križu na Moravški gori in še nekaj hub.⁸¹ Glavnino dohodkov mu je gotovo

⁷³ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 184.

⁷⁴ Levec, o. c., str. 130.

⁷⁵ Radics, o. c., str. 125 in 259: brat Herbert je zavaroval ob poroki 1549 svoji bodoči ženi njeno doto s 750 forinti, sestra Ana pa je imela 1560 600 forintov zaženila.

⁷⁶ ASRS, Stara imenjska knjiga, 4. del, 1546–1618.

⁷⁷ GK, 8. 9. 1546.

⁷⁸ ZgA LJ, Knjiga hiš: od 1505 Pod Trančo, od 1552 Florijanska 4, v 16. stoletju Gosposka 15.

⁷⁹ GK, 31. 12. 1564.

⁸⁰ ASRS, Popis GA: kupno pismo iz 1553.

⁸¹ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 139: posest so po smrti Gallenbergove vdove Poliksene varuhi otrok oddali v zakup Boltežarju Gaallu.

prinašal zakup gospostva Mokronog, sicer last škofa s Krke. V zakupu ga je imel že od leta 1546⁸² in verjetno vse do smrti, čeprav se v korespondenci izrecno zadnjič omenja leta 1560,⁸³ saj ga je krški škof oddal v zakup tudi njegovemu sinu Janezu.⁸⁴ Tako je Jošt vsako leto na pomlad odhajal najprej v Mokronog, da je poravnal račune s svojim oskrbnikom, potem pa na Krko, kjer je škofu podal obračun in mu izplačal zakupnino, ki je leta 1557 znašala 348 goldinarjev, 1 šiling in 12 pfenigov.⁸⁵ Službe, ki jih je opravljal, so bile sicer plačane — kot upravitelj je imel 100 goldinarjev letne provizije⁸⁶ —, a povezane tudi z mnogimi stroški, kot pripoveduje sam.

Materialno podlago Gallenbergove družine so torej predstavljali: (neznano) premoženje, ki sta ga zakonca prinesla v zakon, dohodki od lastne in zakupljene zemljiške posesti in letne provizije, ki jih je Jošt dobival za svoje službovanje. Malce pa se je ukvarjal tudi s trgovanjem in kreditnimi posli, tako kot večina plemičev tistega časa. Tako sporoča Egku leta 1557, da sta z Volfom Turjaškim prodala za potrebe preskrbe posadke v Senju vsak po 100 starov žita.⁸⁷ Gotovo to ni bil osamljen primer. Leta 1551 je materi posodil 1081 forintov,⁸⁸ leta 1563 Kristofu Lambergu 1000 forintov,⁸⁹ leta 1559 je posodil deželi, ki je bila v stiski za izplačilo najemnikov, 600 forintov za en mesec.⁹⁰ Posojanje deželi je takrat veljalo za rentabilno in varno naložbo denarja (obrestovano s 6 do 7 %)⁹¹ in s takimi posli sta se precej ukvarjala tudi Janez Jožef Egk in njegova druga žena Ana Trautson.⁹² Nimamo pa podatkov, ali je imel Gallenberg kake deleže pri idrijskem rudniku, tako kot jih je imel Egk. Vendar Gallenberg v korespondenci zelo pogosto sporoča Egku, kdaj je šel Jakob Lamberg — po letu 1545 vodja kranjskih soudeležencev pri idrijskem rudniku⁹³ — zaradi obračunov v Beljak. Vsekakor je Joštov sin Janez nedolgo po smrti svojega očeta (leta 1569) še kot mlad človek postal eden glavnih delničarjev pri rudniku in se je na tem mestu izkazal kot spreten poslovnež.⁹⁴

Joštu in Polikseni se je v zakonu rodilo osem otrok, štirje fantje in štiri dekleta. Schönleben jih navaja v svojem običajnem vrstnem redu, najprej fante, nato dekleta (Jošt Jakob, Janez, Friderik in Gabrijel; Kunigunda, Katarina, Felicitas in Marija Kristina). Njihove rojstne letnice nam niso znane — o tem je korespondenca zelo skopa —, a iz nekaterih drugih virov je znano, da to seveda ni bil pravi vrstni red rojstev. Prvi otrok je bil rojen leta 1546, spol pa ni znan.⁹⁵ Ena hči se je rodila 2. aprila 1550.⁹⁶ Najmlajši sin Gabrijel, ki mu je Primož Trubar v spomin na njegovega pokojnega očeta Jošta, zagretega protestanta, leta 1567 posvetil Ta celi Katehismus, je bil rojen okoli leta 1560 in je kmalu po tem posvetilu umrl.⁹ V času naše korespondence je umrl tudi sin Friderik. Schönleben navaja, da je bilo to na Dunaju in da ga je pobrala kuga. O smrti tega sina sporoča Gallenberg Egku 13. maja 1559:⁹⁸ »Sporočam vam svojo in moje ljube Poliksene srčno žalost, da je najin sin, ki je bil že nekaj tednov hudo bolan, predvčerajšnjim ob 10. uri odšel s tega sveta in tako končal svoje dolgotrajno trpljenje in bo deležen večnega miru in zveličanja.« To

⁸² GK, 8. 9. 1546.

⁸³ GK, 30. 10. 1560.

⁸⁴ Smole: Graščine, str. 301.

⁸⁵ Jakob Obersteiner: Aus einem alten bischöflich-Gurkischen Raitbuche des 16. Jahrhunderts, Carinthia 1970/4, str. 836.

⁸⁶ ASRS, Popis GA.

⁸⁷ GK, 28. 2. 1557.

⁸⁸ ASRS, Popis GA.

⁸⁹ ibid.

⁹⁰ GK, 18. 2. 1559.

⁹¹ Vilfan, o. c., str. 322.

⁹² GK, 23. 3. 1554, 4. 7. 1556, 10. 9. 1557.

⁹³ Verbič, o. c., str. 533.

⁹⁴ Theodor Elze: Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain, Tübingen 1877, str. 66.

⁹⁵ ASRS, Popis GA.

⁹⁶ GK, 10. 4. 1550.

⁹⁷ Mirko Rupel: Slovenski protestantski pisci, Ljubljana 1966, str. 425.

⁹⁸ GK, 13. 5. 1559.

skopo poročilo niti ne potrjuje Schönlebnova niti mu ne oporeka. Če je res umrl na Dunaju, to lahko pomeni samo to, da je tamkaj hodil v šolo.

V času svojega življenja je Gallenberg lahko poročil samo eno hčer, najstarejšo Katarino, ki ji je bilo tako ob poroki s Karlom Višnjegorskim leta 1562 lahko največ 16 let. Ostale so bile še premlade. Ob smrti svojega očeta so bili vsi otroci, z izjemo poročene Katarine, nepreskrbljeni. Za njihova varuha sta bila poleg matere imenovana še strica Ditrih Turjaški in Erhard Gallenberg. Vdovi in otrokom je vladar ukazal izplačevati deset let po 100 forintov letno, da se otroci stanu primerno vzdržujejo.⁹⁹ Ker pa je tudi Poliksena kmalu zatem umrla (17. januarja 1568), sta varuha družinsko posest začasno oddala v zakup.¹⁰⁰

Otroci so bili vzgojeni v protestantskem duhu, saj sta bila starša med najbolj vnetimi protestanti v svojem okolju. Versko vzgojo v novem duhu v času pred ustanovitvijo stanovske šole v Ljubljani, ko so bili tudi protestantski pridigarji še redki, so jim v največji meri lahko dali le starši, posebno matere. To so bile tiste »visokorodne in blagorodne, plemenite, poštene, častite in pobožne žene, vdove in mladenke«, ki jim je Trubar leta 1567 posvetil Svetega Pavla listuve in jih tako lepo pohvalil zaradi njihovega zglednega krščanskega življenja in dela za protestantsko cerkev.¹⁰¹ O Polikseni Turjaški pravi v posvetilu k Temu celemu Katehizmu iz istega leta, ki se nanaša na njenega sina Gabrijela: »... ker tudi Tvoja ljuba gospa mati nima večjega veselja na svetu kakor poslušati in brati božjo besedo, dobro delati kristjanom, ki so brez strehe in preganjani, ter učiti Tebe, Tvojo sestrice in družino z branjem in petjem, da bi prav razumeli katehizem...«¹⁰²

Kar se šole tiče, so stanovi že od tridesetih let 16. stoletja vzdrževali v Ljubljani šolnika za svoje otroke,¹⁰³ vendar kvaliteta tega pouka v obravnavanem času ni mogla biti prav visoka, še zlasti pa ni zadovoljevala protestantov. Ko se varuha Boltežarja Stubenberga menita, kam bi poslala fanta v šolo, piše Volf Turjaški:¹⁰⁴ najbolje v Gradec, ker v Ljubljani ni nobene. Da je bila to pretirana trditev, dokazujejo njegove nadaljnje besede: »Skozi to mesto (Ljubljano) pa tudi teče voda, v kateri je utonil že nekateri plemiški pa tudi neplemiški fant.« Jošt Gallenberg je svojega varovanca Ditriha Turjaškega, brata svoje žene, poslal v šolo v Celovec. V nekem pismu sicer omenja učitelja v Stični, ko pravi: »S šolnikom v Stični še nisem govoril«,¹⁰⁵ vendar ne pove, zakaj. Če drži Schönlebnova navedba glede smrti sina Friderika, ki pa je ni moč preveriti, potem lahko domnevamo, da je morda vse svoje sinove poslal v šole izven Kranjske. Na univerzo je poslal le svojega drugega sina Janeza: 27. maja 1562 ga najdemo vpisanega na univerzi v Tübingenu skupaj s prijatelji iz Koroške in Štajerske.¹⁰⁶ Zanj pa je želel še več. 10. oktobra 1564 piše Egku: »Odločil sem se dati sina v Padovo, da konča študije.«¹⁰⁷ Ker pa je v tem času na Kranjskem divjala kuga, nadaljuje: »Vendar pa moram vedeti, ali je v Padovi in onih krajih kaj umiranja zaradi infekcije,« ker ga skrbi za sina. Egka prosi, da bi se pozanimal o tem. Odgovor ga je očitno zadovoljil in Janeza najdemo naslednje leto vpisanega na padovanski univerzi skupaj z Ljubljancem Jožefom Tasičem, ki je bil tudi tübinski študent.¹⁰⁸ Toda Janez je zaradi očetove prezgodnje smrti moral prekiniti študij. V jeseni 1566 se je vrnil na Kranjsko in se tu aktivno vključil v gospodarsko, upravno in versko življenje: bil je med upravniki idrijskega rudnika, stanovski odbornik, vojaški svetovalec v Krajini,

⁹⁹ V. Thiel: Regesten Adler.

¹⁰⁰ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 139.

¹⁰¹ Rupel, o. c., str. 194–195.

¹⁰² *ibid.*, str. 191.

¹⁰³ Gernot Heiss: Notranjeavstrijske »deželne stanovske šole«, ZČ 1987, 4, str. 587.

¹⁰⁴ Loserth, o. c., str. 168.

¹⁰⁵ GK, 8. 12. 1555.

¹⁰⁶ Elze, Die Universität, str. 65.

¹⁰⁷ GK, 10. 10. 1564.

svetovalec nadvojvode Karla, pa tudi član protestantskega cerkvenega in šolskega sveta in šolski nadzornik.¹⁰⁹

Za dekleta so prihajali v poštev ženski samostani, ki pa so bili katoliška institucija, čeprav je tudi skoznje že krepko vel duh protestantizma, kot je znano za nekoliko poznejši čas iz primera Mekinj, ki so bile prav Gallenberška ustanova.¹¹⁰

Če Jošt Gallenberg v svojih pismih prav redko omenja svoje otroke, pa je to čisto drugače, ko gre za njegovo ženo. S Polikseno Turjaško je dobil ne le sorodstveno vez z vplivnim in mogočnim rodom Turjaških, ampak tudi idejno in duhovno sorodno dušo in dragoceno svetovalko, ki se je zanimala za delo svojega moža. Omenja jo v skoraj vseh pismih: moja Poliksena, moja ljuba žena, s Polikseno prosiva za Vaš nasvet, tudi Poliksena misli... itd. Ko je bil pozimi leta 1553 bolan, je pisal Egku: »Moja žena (ki je moja najboljša strežnica in zdravnica) se ne gane od mene, pri tem pa je moja najmlajša hči tudi bolna.«¹¹¹ To izjavo lahko vzamemo kot dokaz ljubezni do moža, iz nje pa je moč razbrati tudi specifična družinska razmerja tistega časa: otrok je bil lažje nadomestljiv kot mož in rednik družine. Tudi odnosi med turjaškimi brati in sestrami, ki so zgodaj ostali brez očeta, so bili pristrčni. Gallenberg brate svoje žene Herberta, Vajkarda in Ditriha pogosto omenja. Posebno navezan je videti na Ditriha, ki mu je bil kot otroku varuh: leta 1548 ga je skrbela njegova bolezen (mislil sem že, da bo dobil »fleke«),¹¹² ko pa ozdravi, ga s spremstvom pošlje na Brdo do Egka in ga prosi, da bi ga spravil nazaj v šolo v Celovec. Leta 1566 mu pošlje občuteno sožalje ob smrti sinčka.¹¹³ Kadar Poliksena jezdi k sorodnikom, gre »njen ljubi brat Ditrih« pogosto z njo. Poliksena kot najstarejša sestra je sploh važna osebnost v družini: ko umre najmlajši sin brata Herberta, gre tolažiti njegovo ženo, ki je od žalosti zbolela;¹¹⁴ sinu brata Ditriha je botra,¹¹⁵ ko Herbertova žena ponovno zboli, si želi, da pride Poliksena k njej na Bled.¹¹⁶ Brez dvoma je dala ime eni svojih hčera prav po tej svoji svakinji, Mariji Kristini Spaur, ki je kot vneta luteranka tako pristrčno sprejela Primoža Trubarja ob njegovi vrnitvi na Kranjsko.¹¹⁷

Janez Jožef Egk se nam v svojih konceptih pisem kaže mnogo bolj človeški in neposreden, gotovo prav zato, ker gre tu za koncepte, za nametane misli in mnenja, ki še niso ujeta v strogo formo pisma. Njegovo zasebno življenje v teh letih ni bilo prav nič enostavno: poskrbeti je moral za bodočnost svojih osmih otrok, razen tega je vmes dvakrat ovdovel in se dvakrat na novo poročil. Vse otroke, sinova Jerneja in Adama in hčere Katarino, Margareto, Ano, Felicito, Dorotejo in Elizabeto je imel s prvo ženo Marto Modruško,¹¹⁸ ki jo v prvih letih korespondence še omenja. Leta 1550 pa je zbolela in potem umrla. Za datum njene smrti ne vemo, vsekakor pa je bil Egk leta 1553 že vdovec.¹¹⁹ Naslednje leto se je poročil z Ano Trautson iz veljavne tirolske družine, vdovo po leta 1547 umrlem Egkovem dobrem znancu Viljemu Villandersu.¹²⁰ S to poroko je Egk dobil začasno gospostvo Otočec,¹²¹ zlasti pa odlične zveze na dvoru, saj je bil Anin sorodnik (brat?) dvorni maršal.¹²² Ana je morala biti prav neugnana

¹⁰⁸ Elze, o. c., str. 66.

¹⁰⁹ *ibid.*

¹¹⁰ SBL, France Kidrič: Gallenberg, str. 200–202.

¹¹¹ GK, 5. 2. 1553.

¹¹² GK, 23. 2. 1548.

¹¹³ GK, 18. 5. 1566.

¹¹⁴ GK, 28. 2. 1557.

¹¹⁵ GK, 7. 8. 1563.

¹¹⁶ GK, 17. 12. 1560.

¹¹⁷ Mirko Rupel: Primož Trubar, Ljubljana 1982, str. 121.

¹¹⁸ ZgALJ, Lazzarini.

¹¹⁹ GK, 14. 9. 1553: Gallenberg prvič pozdravlja le Egkove hčere, prej vedno tudi ženo.

¹²⁰ GK, 23. 7. 1554: spet omenjena Egkova žena.

¹²¹ ASRS, listina iz 3. 11. 1554.

¹²² Josip Zontar: Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov prve polovice 16. stoletja za dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine, ZC 1956/57, str. 89.

ženska: kupovala je nepremičnine, se pravdala pred deželnim sodiščem in se ukvarjala s posojanjem denarja deželi. Na njenem nagrobniku, ki je še danes ohranjen na zunanjščini ljubljanske stolnice, je njen drugi mož kar zamolčan: na njem nastopa le kot žena Villandersa.¹²³ Ko je leta 1559 umrla,¹²⁴ se je Egk še istega leta ponovno oženil (4. decembra 1559 v Radovljici): vzel je Potenciano Lamberg s Črneta.

Gračak je potreboval ženo, da mu je rodila otroke, pa tudi zato, da mu je pomagala pri upravljanju gospodarstva. Mož je načelno vodil gospodarstvo, žena pa gospodinjstvo, a v njegovi odsotnosti tudi gospodarstvo. V tej delitvi dela je vsak zakonec nosil približno enak del bremena. Hudo je bilo, če je na eni ali drugi strani zaškripalo. Prav to se je večkrat zgodilo Egkovi tretji ženi v prvih letih zakona, kot bomo še pozneje videli. Egk resignirano piše: »Moji ženi je gospodinjstvo naporno...«¹²⁵

Hčere je Janez Jožef kar sijajno omožil. Margareto je pred pustom 1548 poročil z vojskovodjem Janezom Lenkovičem,¹²⁶ Katarino je prav tako v predpustu 1553 oddal grofu Štefanu Frankopan iz tržaške veje.¹²⁷ Ta dva zeta sta bila katolika. Ana je vzela Janeza Turjaškega iz šumberške linije, sinu mogočnega Volfa Engelberta.¹²⁸ Elizabeta je 17. 11. 1557 že omenjena kot žena Janeza Gašperja Spaura,¹²⁹ brez dvoma sorodnika žene Herberta Turjaškega. Največ preglavic je imel skrbni oče s Friderikom Višnjegorskim, ki je leta 1560 vzel njegovo hčer Felicito.¹³⁰ Ta je bil sin Janža Višnjegorskega, Egkovega dobrega znanca in sodelavca v deželni upravi in vnuk diplomata in vojskovodje Žige Višnjegorskega, ki je bil eden prvih protestantov med kranjskimi plemiči. Janž je prav v času, ko so pripravljali poroko, umrl, verjetno nepričakovano, še preden je uspel urediti svoje zadeve.¹³¹ Ko so odprli oporoko, so ugotovili, da je svoje premoženje nenavadno nepravilno razdelil med sinova Friderika in Karla. Razen tega je zapustil zadolžnice in neporavnane dolgove za posest na Štajerskem, kar je vse padlo na dediče.¹³² Ker je bilo domenjeno, da drugi Janžev sin Karel vzame Gallenbergovo hčer Katarino, sta si očeta o tem problemu pogosto pisala. Predvsem jima je šlo za to, da se brata zaradi dediščine ne bi sprla, Egku pa tudi za to, da bi bila njegova hči primerno preskrbljena, »da ne pride na beraško palico«, kot pravi, saj mu je bil to ustno in v poročni pogodbi obljubljal takrat še živi Janž Višnjegorski.¹³³ Kajti prav njegov zet Friderik naj bi bil prikrajšan po določenih testamenta. Iz teh pisem vidimo, kakšno varnost je v očeh plemstva predstavljala posest: nevestama naj bi se vsaki zapisala po ena hiša (behausung) s pripadajočimi dohodki. Zadeva se je vlekla še tri leta in nikakor ne gladko. 5. novembra 1562 piše Egk, da je treba bratoma prav lahko svetovati in pomagati, kajti kot stojijo stvari zdaj, se bo kmalu pogubil eden ali pa oba.¹³⁴ Razplet iz korespondence ni razviden, vendar je iz drugih virov videti, da se je Karel ustalil kot posestnik in pozneje deželni uradnik,¹³⁵ Friderik pa se je udinjal v vojaško službo. Stari Egk je prav ob koncu življenja doživel še dve družinski tragediji: leta 1575 je prav ta zet skupaj s sorodnikom Herbertom Turjaškim padel pri Budačkem (njuni odrezani glavi so pozneje odkupili od Turkov in ju spravili na Turjaku),¹³⁶ istega leta pa mu je — kot poroča Valvasor — medved raztrgal hčer Ano na gradu Žužemberku.¹³⁷

¹²³ Emilijan Cevc: Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom, Ljubljana 1981, str. 48.

¹²⁴ Ibid., str. 310.

¹²⁵ GK, 5. 11. 1562.

¹²⁶ ZgALJ, Lazzarini; GK, 18. 1. 1548.

¹²⁷ ZgALJ, Lazzarini; GK 5. 2. 1553.

¹²⁸ ZgALJ, Lazzarini; GK 23. 5. 1558.

¹²⁹ GK, 17. 1. 1557.

¹³⁰ GK, 30. 10. 1560.

¹³¹ GK, 13. 7. 1560.

¹³² GK, 30. 10. 1560.

¹³³ GK, 12. 12. 1560.

¹³⁴ GK, 5. 11. 1562.

¹³⁵ Smole: Graščine, str. 321, 516, 574.

¹³⁶ Radics, o. c., str. 331—335.

¹³⁷ Valvasor, o. c., knjiga XI, str. 521.

Leta 1564 je kot zadnjo poročil hčer Dorotejo s Krištofom Obračanom.¹³⁸ Najstarejši sin Adam je imel za prvo ženo Ano Marijo Khisl, po njeni smrti pa se je poročil s Suzano Dietrichstein.¹³⁹ Ta linija, ki je prevzela grad Brdo, se je pozneje pokatoličnila in ostala na Kranjskem. Drugi sin Jernej je bil verjetno najmlajši otrok. V začetku naše korespondence je še hodil v šolo, pozneje pa ga je oče poslal na Dunaj, vendar ne v šole, ampak na dvor, da se nauči vedenja. Ta sin mu je delal nekaj preglavic. Leta 1562 mu je dvorni maršal pisal o Jernejevih dolgovih na dvoru.¹⁴⁰ Zadolževal pa se je očitno tudi drugod, o čemer govori ohranjena zadolžnica iz leta 1563, po kateri je bil dolžan ženi nekega kovača na Dunaju 18 goldinarjev.¹⁴¹ Že naslednje leto ga je oče poročil,¹⁴² a mladi mož je že julija 1566 ovdovel.¹⁴³ Vdrugo se je poročil z Marijo Khevenhüller.¹⁴⁴ Njegovi liniji se je po dolgih letih zakupništva leta 1626 posrečilo kupiti gospostvo Smlednik, a nedolgo zatem se je zaradi protestantskega prepričanja izselila.¹⁴⁵

Te poroke so Egku zadajale mnogo dela in skrbi. Vse te ženske, ki so ga obkrožale, so ga delale občutljivega (»Pridem na zaroko vaše hčere, da spravim svojo hčer iz zapečka...«), pa tudi pikrega (»Žal mi je, da nisem mogel na poroko vaše sestre. Jaz za svojo osebo bi bil prišel kljub infekciji, ki se je pojavila v sosednji vasi, vendar pa moja ženo in hčere prestraši vsaka najmanjša reč, kar je umetnost žensk.«).¹⁴⁷ Neprestano je bil zaposlen z urejanjem njihovih zadev (poročna pisma), pa tudi z zadevami svojih bližnjih sorodnikov. Prav posebno ga je prizadela sramota, ki jo je doživela leta 1555 njegova nečakinja Rosina, hči njegovega brata Bonaventure. Mladi štajerski velikaš Boltežar Stubenberg, ki sta ga njegova strica in varuha Wolf Stubenberg in Wolf Engelbert Turjaški zaradi šolanja, pa tudi zaradi zdravljenja (imel je prirojeno okvaro noge) poslala v Italijo,¹⁴⁸ se je na svojih poteh med Štajersko, Padovo (kjer je bil na univerzi) in Ferraro (kjer je bil na vojvodovem dvoru) očitno nekje v letu 1554 ustavil tudi v Gorici, kjer se je seznanil z Rosino Egk. Družini in dekletu se je očitno predstavljal celo kot bodoči ženin, saj sta ga strica prav takrat opominjala, da bo treba poiskati ženo s primerno doto. Vendar je kaj kmalu ugotovil, da dekle ni tako petično, kot je mislil, in odnesel pete. 18. decembra 1554 je osrečil svoja strica z novico, da si je za ženo izbral Ano, hčer pokojnega Daniela Lamberga. Zaroka da bo že 30. decembra, poroka pa 15. januarja 1555.¹⁴⁹ V korespondenci je ohranjen koncept pisma, ki ga je Janez Jožef Egk 26. januarja 1555 pisal Boltežarju Stubenbergu, očitno ne vedoč, da je že kar poročen.¹⁵⁰ Bil je ogorčen: Stubenberg da je njegovi nečakinji obljubil zakon in zveza je bila že objavljena, sedaj pa sliši, da se je zaročil z Lambergovo. To je strašna žalitev za dekletovega očeta in vse sorodstvo, zlasti pa ponižanje za ubogo dekle, ki je od vsega hudega zbolelo. Sporoča mu, da bo na bratovo prošnjo in da se reši čast družine, predložil zadevo na večji, ki bo po svečnici, da bi gospodje o njej razsodili. Ko se je izvedelo, da je Boltežar pravzaprav že poročen, je v sorodstvu završalo: užaljen je bil tudi Jošt Gallenberg kot sorodnik prizadetih, ogorčen je bil Wolf Engelbert Turjaški. Egk je menil, da sta zaradi dejanja mladega štajerskega grofiča prizadeta »častni rod in stan« dekletovih staršev, ki »jih nima nihče pravice poniževati«, in njega samega¹⁵¹ — ta stan seveda ni bil tako sijajen kot Stubenbergov. Posvetoval se je z dr. Čavle-

¹³⁸ ZgALJ, Lazzarini.

¹³⁹ *ibid.*

¹⁴⁰ GK, 21. 5. 1562.

¹⁴¹ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 153.

¹⁴² GK, 12. 3. 1564.

¹⁴³ GK, 14. 7. 1566.

¹⁴⁴ ASRS, Zapuščinski inventarji, fasc. XII, Lit E, št. 3.

¹⁴⁵ Levec, o. c., str. 175.

¹⁴⁶ GK, 8. 12. 1560.

¹⁴⁷ GK, 1. 2. 1555.

¹⁴⁸ Loserth, o. c., str. 169—170.

¹⁴⁹ *ibid.*

¹⁵⁰ GK, 26. 1. 1555.

¹⁵¹ GK, 1. 2. 1555.

tom, saj je šlo za prelomljeno obljubo zakona, nameraval pa se je tudi pritožiti na dvor. Seveda se ni dalo nič več storiti. Če bi zadeva prišla na dvor, bi »nastalo zmerjanje med Lambergi in Turjaškimi«, zlasti pa bi bil prizadet ugled Wolfa Engelberta Turjaškega. Neprijetnost so prav hitro spravili z dnevnega reda s salomonsko rešitvijo: Rosinó so že v maju tega leta poročili z Gallenbergovim bratom Erhardom.¹⁵²

Vsakdanjik

Iz korespondence izvemo nekaj malega tudi o uslužbencih in poslih obeh gospodov. Gallenberg je pisal svoja pisma sam ali pa so mu jih po nareku pisali razni pisarji. Že leta 1551 je imel osebnega tajnika,¹⁵³ kot deželnemu uradniku pa so mu bili na razpolago tudi deželni tajniki in pisarji. Vendar so mu večino pisem, ki jih ni napisal lastnoročno, napisali njegovi lastni pisarji, ki jih v korespondenci imenuje khnab, junge, pueb ali schreiben pueb. To so bili gotovo fantje iz nižjih slojev prebivalstva, ki niso imeli možnosti za došolanje. Znali so pa lepo pisati in so bili večji deželni jezikov. Med njimi so bili tudi Hrvatje, ki so bili brez dvoma koristni za komuniciranje z Vojno krajino. Tako piše Gallenberg Egku: »Sporočam vam, da je pravkar prišel iz Gradca pob, ki sem ga že tako dolgo časa čakal, ker sem ga nujno rabil za pisanje. Ker pa sem medtem že od vas vzel dva hrvaška fanta, saj se ga nisem več nadejal, imam sedaj tri pobe za vratom, ker onega nisem mogel zavrnuti: enega rabim za pisanje, drugih dveh pa prav nič. Ne vem, kako naj se znebim Hrvatov. Morda bi vprašali svojega zeta Janeza Turjaškega, če bi ju prevzel in oddal naprej. Do takrat pa ju bom imel pri sebi.«¹⁵⁴ Včasih ni bil zadovoljen z njihovim delom. Prvi del pisma, ki ga je leta 1564 poslal Egku z Dunaja, je napisal pisar, potem pa je Gallenberg izgubil živce in nadaljeval sam: »Ne jezite se, ljubi svak, da je pismo tako slabo čitljivo in umazano, to je zaradi malomarnosti pisarja. Saj ga je hotel prepisati, pa sem tako na tesnem s časom, da pišem sam naprej...«¹⁵⁵ Egk pa je imel sploh navado, da je sam napisal le koncepte, ki so skrajno slabo čitljivi in razumljivi, na čisto pa mu jih je prepisal pisar.

Gospodstva, ki so jih imeli v zakupu, so plemičem upravljali oskrbniki. Gallenberg je imel v Mokronogu oskrbnika, vendar o tem ne izvemo kaj več. Nekaj več je znanega o Egkovih oskrbnikih na Smledniku. Iz prvega pisma izvemo, da se je za oskrbnništvo pogajal s Sajfridom Raspom, ki ga je z letom 1547 tudi res nastavil.¹⁵⁶ Pozneje se omenjajo še oskrbniki Jakob Wesnbach (1557),¹⁵⁷ Gašper Reutter (1558),¹⁵⁸ in Andrej Nastran (1559/60).¹⁵⁹ Iz drugega vira pa je znano, da je bil v letih 1554/56 smledniški oskrbnik Toman Reider, za katerega njegov zapuščinski inventar navaja, da je bil lastnik sedmih knjig, med njimi vsaj dveh luteranskih, a tudi Dekameron.¹⁶⁰ Zakupnik in njegov oskrbnik sta vsako leto na pomlad sklenila pogodbo, ki je vsebovala višino najemnine, termine za izplačilo in navodila za vodenje posesti, ki se jih je oskrbnik moral držati. Pogodba, sklenjena 21. aprila 1547 v Smledniku med Egkom in Raspom, med drugim pravi: Oskrbnik ne sme začenjati nikakih prepirov, ne sme v gradu sprejemati sovražnikov rimskega kralja, grad pa mora biti vedno odprt za Egka in njegove dediče... Gajiti mora divjad in ribe... Če bi našel zaklad, pripada ta Egku... Nobenega kmeta ne sme odstaviti z njegove hube, nikomur ne sme dovoliti menjati hubo, polje ali travnik. Če bi Turki preplavili gospodstvo in bi požigali in uničevali, tako da on ne bi mogel izterjati vseh datatev od podložnikov, mu bo ta izpad dohodka odštet od najemnine.¹⁶¹

¹⁵² GK, 15. 5. 1555.

¹⁵³ ASRS, Popis GA.

¹⁵⁴ GK, 20. 3. 1561.

¹⁵⁵ GK, 6. 9. 1564.

¹⁵⁶ Levec, o. c., str. 50.

¹⁵⁷ GK, 13. 8. 1557.

¹⁵⁸ GK, 27. 12. 1558.

¹⁵⁹ GK, 13. 5. 1559.

¹⁶⁰ ASRS, Zapuščinski inventarji, fasc. XXXX, Lit R, št. 4. Levec ima Velder.

¹⁶¹ Levec, o. c., str. 50.

Oskrbnika si že še dobil, bolj križ pa je bil na deželi s posli. Pomanjkanje je bilo tolikšno, da so kranjski stanovi leta 1549 v pripombah na policijski red predlagali uvedbo strožjega nadzora nad samskimi ljudmi brez posesti, da ne bi odhajali po svetu in se udinjali drugje, ko doma vedno primanjkuje poslov.¹⁶² Egk je imel s posli težave, ko je njegovo gospodinjstvo prevzela njegova tretja žena, ki očitno ni znala ravhati z njimi. Gallenberg mu leta 1560 sporoča, da bo njegova žena v Ljubljani poiskala kuharico, za katero je prosil Egk.¹⁶³ Spomladi 1562 je morala Poliksena spet iskati kuharico za Brdo,¹⁶⁴ novembra istega leta pa piše takrat spet precej bolni Egk, kako gre njegovi ženi gospodinjstvo slabo od rok: kuharica je bila nesramna, kletarica in ena od dekel sta kradli. Vse tri so napodili in sedaj morajo najti druge. Prosil je, če bi lahko Gallenbergova žena preskrbela kuharico ali kletarico ali pa morda celo obe. Biti pa morata zanesljivi ženski.¹⁶⁵ Tu so bili še služabniki oziroma sluge, ki jih v korespondenci srečamo kot prenašalce pisem in različne robe. Gallenbergov služabnik je spremljal malega Ditriha na Brdo. »Da ne bi moj služabnik vodil nazaj praznega konja, naložite nanj tistih pet tepihov,« naroča Egku.¹⁶⁶ Po imenu spoznamo njegovega služabnika Luko, ki je moral biti zanesljiv človek. Njega je Gallenberg poslal k škofu v Krko z obračuni za mokronoško gospostvo in denarjem, ko sam zaradi ženine bolezni ni mogel na pot. Ob tej priliki izvemo, da pritožbe dežele zaradi roparjev, ki so ogrožali popotnike, niso bile brez osnove. Gallenberg prosi Egka: »Ker ima Luka s seboj skoraj 600 gol-dinarjev, mu prosim dajte na moje stroške spremljevalca skozi sotesko Kokre do Kaple.«¹⁶⁷

Pošto so v teh desetletjih tik pred uvedbo redne poštne zveze (1573 Ljubljana—Gradec) prenašali najrazličnejši najeti in uradni sli, pa tudi popotniki, ki so bili namenjeni mimo krajev, kamor naj bi šla pisma (trgovci, študentje). Pismo je najhitreje in najbolj varno prišlo na cilj, če je npr. Gallenberg v Ljubljani najel sla, ki je nesel pošto na Brdo, tam počakal na odgovor in ga prinesel nazaj. Tudi služabniki so prenašali pisma, a tudi razne listine, ki jih je bilo treba pečatiti. Včasih so poslali na pot kmeta, vendar so mu za to dali odškodnino. »Kmetu, ki mu je prinesel kopune, sem dal 12 krajcarjev,« sporoča Gallenberg na Brdo.¹⁶⁸ Gotovo so se nekateri s potovstvom ukvarjali poklicno. Tako spoznamo v korespondenci sla Griberiča, ki je moral biti prav znana oseba, saj stopa iz anonimnosti s svojim imenom.¹⁶⁹ Morda je bil tak sel tudi Miklo Crabath.¹⁷⁰ Pošta je šla v večini primerov peš, le kadar je ob naslovu pripis Cito cito citissimo, vemo, da jo je prinesel sel na konju, saj je bila v deželi turška nevarnost.

Plemič, ki je bil v službi dežele, je razmeroma veliko popotoval. To je pomenilo več ur ali dni trajajočo ježo v vsakršnih vremenskih razmerah po slabih, pogosto nevarnih poteh. Tak način potovanja je bil običajen tudi za ženske. Nekoliko manj naporno, a morda bolj nevarno je bilo potovanje »po vodi«, kot je to nekajkrat omenjeno v korespondenci, s čolnom ali ladjo po plovnihih rekah. Ob izjemnih vremenskih razmerah je bilo treba tudi pešačiti. Egk se pozimi 1560 pritožuje, da je moral zaradi silnega mraza pol poti od Ljubljane do Brda iti peš.¹⁷¹ Enkrat je v pismih omenjen tudi voz (Khoblwagen), s katerim da se je Egk odpeljal preko Beljaka in Gmünda v Hainfels.¹⁷² Dimitz poroča, da so kočije prišle v rabo okoli leta 1545.¹⁷³ Čigav je bil voz, s katerim se

¹⁶² Zontar: Nastanek, str. 80.

¹⁶³ GK, 17. 12. 1560.

¹⁶⁴ GK, 21. 5. 1562.

¹⁶⁵ GK, 5. 11. 1562.

¹⁶⁶ GK, 23. 2. 1548.

¹⁶⁷ GK, 23. 4. 1556.

¹⁶⁸ GK, 19. 8. 1561.

¹⁶⁹ GK, 10. 4. 1550.

¹⁷⁰ GK, 21. 1. 1557.

¹⁷¹ GK, 8. 12. 1560.

¹⁷² GK, 25. 11. 1564.

¹⁷³ Dimitz, o. c., II., str. 100.

je peljal Egk, iz te kratke opombe ni moč sklepati, omeniti pa velja, da je v zapuščinskem inventarju njegovega sina Jerneja, ki je umrl leto dni za očetom, navedena kočija (*Gutschi wagen*), ki jo je Jernejeva vdova vzela s seboj na Koroško, kjer je poslej živela.¹⁷⁴

Jošt Gallenberg je vedno jezdil. Na pot je hodil v zasebnih zadevah (obiski sorodnikov, počitnice na Šinkovem turnu, zdravljenje v toplicah, obračunavanje dohodkov v Mokronogu, poravnavanje zakupnine v Krki na Koroškem), še pogosteje pa kot deželni uslužbenec. Tako je bil nekajkrat poslan na dvor, kjerkoli se je že ta mudil (Dunaj, Linz, Praga, Regensburg), udeleževal se je pregledov deželne vojske, zaradi preskrbe Vojne krajine pa je moral večkrat v Senj. To so bila naporna potovanja, povezana s stroški, ki mu niso bili vedno v celoti povrnjeni, in dolge odsotnosti z doma. Septembra 1556 je bil eden kranjskih poslancev na državnem zboru v Regensburgu. Egku je na kratko poročal, kako potekajo pogajanja o veri in turški pomoči, nato pa potožil, da bodo pogajanja še dolgotrajna, najmanj do konca oktobra, njemu pa so dali s seboj premalo denarja in je že na vse konce dolžan. Hrana je bila v Regensburgu zelo draga, prav tako so lastniki hiš navili cene za stanovanja. Gallenberg in še trije poslanci so skupaj najeli hišo, kjer so imeli purša, ki jim je kuhal in tako so prišli skozi s 40 krajcarji na dan.¹⁷⁵

Še za nekaj drugih cen izvemo iz korespondence. Gallenberg sprašuje leta 1557 Egka, ki je imel zveze s kovaškimi središči na Gorenjskem, če bi lahko povprašal mojstra, ali mu lahko do srede posta izgotovi naročene železne rešetke za okna. Železo je zdaj dražje, pravi, funt ne bo stal pod štiri krajcarje.¹⁷⁶ V istem pismu omenja ceno pšenice. Pravi, da je stala prejšnji dan pšenica na ljubljanskem sejmu od 33 do 33 in pol baca za star, meni pa, da se bo podražila in da bo po Binkoštih po dva tolarja. Leta 1561 je stal laket platna pri ljubljanskih kramarjih 14 krajcarjev.¹⁷⁷ V letu 1564 je skušala oblast na Kranjskem maksimirati cene vina tako, da bi stala v gostilnah pinol in reinfel 8 krajcarjev, vipavec in črnikalec 7 krajcarjev, teran 5 krajcarjev, navadna vina pa 4 krajcarje. Vendar so poročali, da v gostilnah kljub predvideni globi petih funtov za kršilce navijajo cene, tako da je v gorenjskih mestih stal najslabši kanalec namesto petih šest do sedem krajcarjev.¹⁷⁸

Med Brdom in Ljubljano so često potovale dobrine, ki jih tu ali tam ni bilo dobiti. Gallenberg je pri Egku redno kupoval kopune,¹⁷⁹ včasih tudi konje.¹⁸⁰ Egk mu je dobavljal divjačino (gamsovino)¹⁸¹ in ribe (brente z lipani).¹⁸² Ko se Gallenberg zahvaljuje Egkovemu oskrbniku na Smledniku za poslane ptiče v loncih, ga prosi, da bi mu poslal tudi del plena, ki ga bodo ulovili razposlani lovci, kar bo seveda plačal.¹⁸³ Nasprotno pa so iz Ljubljane pošiljali reči, ki so se dobile le v mestu. Leta 1556 je poslala Poliksena Egkovi ženi tri lote debele in ravne svile za šivanje in tri vatle črnega laškega barhanta po vzorcih, ki jih je bila dobila od nje.¹⁸⁴ Dve leti pozneje je Gallenberg poslal na Brdo naročeni beli žamet in hkrati sporočil, da telečja koža še ni ustrojena, ker da je bil mojster bolan.¹⁸⁵ Za Brdske je v Ljubljani nabavljal tudi platno. Leta 1558 sporoča na Brdo, da je bil v Ljubljani pri urarju zaradi urice, pa je izvedel, da še ni narejena: mojster se je izgovarjal, da v Ljubljani ni dobiti mesinga in da ga je naročil, a še ne dobil.¹⁸⁶

¹⁷⁴ ASRS, Zapuščinski inventarji, fasc. XII, Ldt E, št. 3.

¹⁷⁵ GK, 26. 9. 1556.

¹⁷⁶ GK, 28. 2. 1557.

¹⁷⁷ GK, 1. 6. 1561.

¹⁷⁸ GK, 22. 11. 1564.

¹⁷⁹ GK, 26. 6. 1561, 12. 7. 1564.

¹⁸⁰ GK, 20. 10. 1551.

¹⁸¹ GK, 21. 10. 1553.

¹⁸² GK, 25. 10. 1562.

¹⁸³ GK, 27. 12. 1558.

¹⁸⁴ GK, 21. 7. 1556.

¹⁸⁵ GK, 11. 3. 1558.

¹⁸⁶ GK, 16. 11. 1558.

Dopisnika sta si pridno izmenjavala novice in si pošiljala tudi časnike. Pri tem ni vedno jasno, ali gre le za novico ali za časnik, saj nemška termina »neu zeitung« ali le »zeitung« v korespondenci uporabljata v obeh pomenih: razliko je moč včasih razbrati iz konteksta. Novice zasebne narave so se tikale porok, smrti, rojstev, bolezni in napredovanj sorodnikov in prijateljev, redno pa sta si poročala zlasti o lastnem zdravstvenem stanju. Nadalje je Gallenberg Egku sporočal, kdaj bodo zasedanja dvorne veče in pregledi stanovske vojske. Obveščal ga je o stanju na meji, najvažnejše dopise pa mu je pošiljal kar v prepisih. V letu 1546 mu je v dveh pismih podal potek vojaških operacij med šmalkaldsko zvezo in cesarjem, ki ga je očitno posnel po nekih tiskanih Novicah.¹⁸⁷ Nasploš se zdi, da razni letaki in Novice v Ljubljani niso bile redkost. V korespondenci je ohranjen prepis nekega takega tiska z naslovom *Zeittungen aus Fronkreich am 8. Augustii (1562)*, ki poroča o poteku verskih vojn v Franciji in o odnosih med francoskim in angleškim dvorom.¹⁸⁸ O bojih s Turki si ni sta poročala nič takega, kar ne bi bilo znano že iz drugih virov. Zanimive so le nekatere opombe, ki se tičejo odkupov ujetnikov na obeh straneh. Gallenberg piše leta 1562, da so Turki, ki so jih imeli ujete v Žužemberku, zbežali in da so jih po nekaj dneh s posebno srečo spet dobili v roke.¹⁸⁹ Taki pobegi so morali biti kar pogosti, saj dve leti pozneje sporoča, da so poročniku spet sramotno pobegnili dobri ujetniki, pri čemer ima veliko škodo, saj bi jih bil lahko že večkrat dobro vnovčil za zlate denarje. »Z ujetniki očitno res nima sreče!«, zaključuje.¹⁹⁰ V letu 1557 je tekla akcija za odkup Egkovega nečaka Jurija iz turškega ujetništva. Zahtevano vsoto 3000 tolarjev je zanj založil »neki Dubrovčan« in Jurij se je vrnil domov. Vendar se je sedaj nevarno bližal rok za vrnitev denarja temu Dubrovčanu, ki ni hotel nič slišati o kakem odlogu, zato so Jurijevi sorodniki pritisnili na dvor,¹⁹¹ da se je podvizal z izplačilom.¹⁹²

Precej pogosta tema v pismih so kot že rečeno bolezni. Februarja 1548 sporoča Gallenberg s Turjaka: »Že nekaj časa imam v hiši cel špital. Hvala Bogu, da je že bolje, le moj najmlajši (sin, na žalost) je še bolan in tako razjeden, da imam prav malo upanja v njegovo ozdravljenje. Pa kakor je božja volja!«¹⁹³ 10. aprila 1550 piše na Brdo, da je žena pred tednom dni rodila hčer, ki je precej močna in zdrava, skrbi pa da ga bolezen Egkove (prve) žene.¹⁹⁴ Februarja 1553 so bili pri Gallenbergovih spet bolni, najmlajša hči in on sam. Pravi, da ima vročino in da kašlja, pa tudi jed mu še ne diši.¹⁹⁵ Poleti 1556 je bil tako bolan, da je moral pismo narekovati. Polivala sta ga vročina in mraz (fiebrische hitz vnd khalten) in da je od tega čisto brez moči.¹⁹⁶ Januarja 1557 sporoča, da ima katar (ein pitterer vnnnd ublschmeckenden Cattar) in da ga bolijo glava, grlo in usta. Zato se je prepustil negi zdravnika.¹⁹⁷ Decembra 1562 pripoveduje o ženini bolezni: »Ko se je moja Poliksena vračala v mrazu in hudem vetru z gradu, kjer je bila pri puščanju krvi gospe deželnega glavarja, se je prehladila. Čez pol ure jo je začel tresti mraz, ob dveh ponoči pa je nastopila vročina. Pri tem je neprestano kašljala in vmes bruhala, tako da jo danes boli vse telo, če zakašlja. Bruhanje je bilo pomešano s krvjo. Čeprav ima dr. Jeronimmo upanje, da bolezen ne bo nevarna, pa sem jaz v hudih skrbih, da ne dobi kaj v prsi...«¹⁹⁸ Novembra 1564 jo je spet pestila vročina (toppelte viertagliche

¹⁸⁷ GK, 8. 9. 1546.

¹⁸⁸ GK, 2. 10. 1562.

¹⁸⁹ *ibid.*

¹⁹⁰ GK, 31. 3. 1564.

¹⁹¹ Vladarjeva obveza je bila odkupovati iz turškega ujetništva vojaške poveljnike in plemiče. Glej: Vasko Simoniti: Obrambna organizacija pred turškimi napadi in slovenskih deželah v 16. stoletju, tipkops doktorske disertacije, avgust 1988.

¹⁹² GK, 12. 9. 1557.

¹⁹³ GK, 23. 2. 1548.

¹⁹⁴ GK, 10. 4. 1550.

¹⁹⁵ GK, 5. 2. 1553.

¹⁹⁶ GK, 21. 7. 1556.

¹⁹⁷ GK, 21. 1. 1557.

¹⁹⁸ GK, 2. 12. 1562.

schware fieber) in bila je zelo slabotna.¹⁹⁹ Gallenberg sam je moral imeti težave z zdravjem večkrat, kot poroča, zakaj bolezen, ki ga je napadla spomladi leta 1566 in ga 1. oktobra istega leta položila v grob, ni nastala čez noč. Tako sporoča Egku 12. aprila 1566, da mu je zdravnik svetoval toplice, da si izboljša zdravje.²⁰⁰ V pismu svaku Ditrihu Turjaškem je o tem nekoliko več podatkov: toplice, kamor odhaja z vso družino, so Laško. Toži, da ima ude vse skrčene.²⁰¹ Tisto leto pisem ni več pisal sam, njegovi so le podpisi v močno spremenjeni skrivenčeni pisavi. V svojem zadnjem pismu z dne 28. septembra se opravičuje, da se ni mogel udeležiti ogleda meja med soseskama Dvorje in Cerklje, ker leži v postelji. Lastnoročno je dodal le pripis in se v njem ob koncu opravičil zaradi grde pisave. Zelo verjetno je Gallenberga položil v grob protin, v tistih časih zelo pogosta bolezen, zaradi katere so moški umirali razmeroma mladi. Že takrat so vedeli, da je bolezen dedna. Tako je naročil Wolf Stubenberg v testamentu svojima sinovoma, naj si izbereta nevesti v hišah, kjer niso nagnjeni k protinu — zaradi lastne bridke izkušnje, saj je ta bolezen mučila tudi njega.²⁰²

Tudi Janeza Jožefa Egka so po letu 1555 pogostejše mučile bolezni. Na jesen 1557 je tako zbolel, da ni poslal le po zdravnika, ampak tudi po duhovnika.²⁰³ Novembra 1562 piše, da je iz Ljubljane prinesel težko sapo in kašelj in da ga skrbi, da ne bi v hiši vsi našli od njega. Sin ga je nagovarjal, naj gre na zdravljenje v Gorico.²⁰⁴ Na Goriškem si je utrjeval zdravje tudi dve leti pozneje in se pohvalil, kako dobro mu je delo bivanje na toplem goriškem zraku.²⁰⁵

Običajno so bolezni pozdravili v domačem krogu in le če so bile bolj trdovratne, so poklicali zdravnika. Kranjski stanovi so imeli v tem času nastavljena dva zdravnika, ki tudi nastopata v naši korespondenci, dr. Boltežarja Burgerja in dr. Jurija Reiffingerja. Reiffinger je opravljal službo že od leta 1530,²⁰⁶ kdaj se je pojavil v Ljubljani Burger, pa ni znano. Ko so kranjski stanovi leta 1548 poslali mladega Gallenberga na njegovo prvo misijo na Dunaj, so mu med drugim tudi naročili, naj tam poišče za zmožnega in učenega doktorja zdravilstva s prakso. Naj ne varčuje z besedami, da ga privede na Kranjsko in naj se z njim pogodi tudi za plačo. Pri tem naj ne pozabi, da ima dr. Jurij, ki je že tako dolgo v deželi in je zelo znan, le 200 renskih goldinarjev letno, vendar naj novega doktorja potolaži, da je ob tem še dosti možnosti za dodaten zaslužek. Morda so ob tej priliki pridobili prav dr. Burgerja, ki pa se ni izkazal. Bil je pijanec s tako slabim slovesom, da ga Primož Trubar v nekem svojem pismu stavi za zgled delomrznega in brezskrbnega.²⁰⁷ Vsekakor je bil tedaj v Ljubljani še tretji zdravnik, dr. Hieronimo Visicardo,²⁰⁸ ki so ga v družinah Gallenbergov in Egkov redno prosili za pomoč, ugleden pa je bil tudi lekarnar Jakob de Khurtoni, čigar nasvet je poslušal Egk v svoji najhujši stiski. O samem zdravljenju ni dosti podatkov. V nekem pismu so omenjene pilule,²⁰⁹ ki jih jemlje Egk, omenjeno je puščanje krvi.²¹⁰ Poznali in cenili pa so tudi pomoč narave: spremembo zraka in kopanje v toplicah.

V teh dvajsetih letih je Kranjsko, kot smo že rekli, obiskovala tudi kuga, tako leta 1554 (Kranj),²¹¹ 1555 (Kranj),²¹² najhuje pa v letih 1563/65. O tej nadlogi sta si Gallenberg in Egk precej dopisovala, zlasti ker je moral Gallenberg kot visok deželni uradnik skrbeti za izvajanje kužnega reda. Egk sporoča za

¹⁹⁹ GK, 25. 11. 1564.

²⁰⁰ GK, 12. 4. 1566.

²⁰¹ GK, 18. 5. 1566.

²⁰² Josef Loserth: Aus dem steiermärkischen Herrenwelt des 16. Jahrhunderts, Zeitschrift der Hist. Verein für Steiermark, 1904, str. 14.

²⁰³ GK, 15. 9. 1557.

²⁰⁴ GK, 5. 11. 1562.

²⁰⁵ GK, 26. 12. 1564.

²⁰⁶ Theodor Elze: Primus Trubers Briefe, Tübingen 1897, str. 264.

²⁰⁷ Rajhman, o. c., str. 228.

²⁰⁸ GK, 2. 12. 1562, 1. 10. 1563, 31. 12. 1564, 2. 1. 1565.

²⁰⁹ GK, 16. 1. 1558.

²¹⁰ GK, 2. 12. 1562.

²¹¹ GK, 26. 1. 1554, 1. 2. 1554.

²¹² GK, 1. 2. 1555.

Božič 1563, da se je epidemija pri njih začela pri kmetu Volku v Zavogljah onkraj Kokre, na tej strani Kokre pa v Klancu. Bolezen, pravi, se bo širila preko mlinov, gostiln in takih krajev, kjer se zbirajo ljudje. Svoje kmete je že posvaril, naj ne pohajajo naokoli.²¹³ Januarja 1565 je bil ogorčen, ko so stanovi hoteli imeti deželni zbor v Ljubljani, češ da je kuga že pojenjala. Ni res, pravi, še vedno tu in tam kdo zboli. Gospodje pridejo v mesto za osem do deset dni z ženami, otroki in posli. Njihovi hlapci in dekle oblezejo vse kotičke in taverne in tako lahko okužijo sebe in svoje gospodarje.²¹⁴ Najbolj zanesljiva obramba pred to nadlogo je bila še vedno preprečevanje stikov med ljudmi, zato so prepovedali semnje, žegnanja in sploh vsakršne shode ter omejili prehode čez deželne meje. Plemstvo se je kugi uspešno izmikalo tako, da se je selilo v neokužena področja — navadnemu človeku kaj takega pač ni bilo mogoče. Zato tudi v korespondenci ni nikake omembe, da bi bil kdo od plemičev umrl za kugo.

Glavni družabni dogodki v zasebnem življenju plemstva so bile zaroke, poroke, krsti in sedmine, v javnem pa zasedanja deželnega zbora in banketi ob različnih priložnostih. V času naše korespondence je Ljubljana doživela tudi družabni višek — obisk deželnega vladarja nadvojvode Karla, ki je 28. aprila 1564 osebno prišel, da sprejme poklon kranjskih stanov. Žal o tem dogodku ni v pismih drugega, kot da se je treba o stroških za poklonitev dogovoriti s Ko-roško.²¹⁵

Janez Jožef Egk je v teh dvajsetih letih poročil vse svoje otroke, Jošt Gallenberg pa sestro Nežo,²¹⁶ brata Erharda in najstarejšo hčer Katarino. Zaroka je bila obred v družinskem krogu, ko je ženin z »besedo, roko in pisanjem« obljubil vzeti za ženo izbrano dekle (mit mund, hanndt vnd schreiben angelobt vnd zuegesagt, das khain annder mensch Euer gemahell sein solle).²¹⁷ Podobno se izrazi Jakob Lamberg, ko na začetku poročnega pisma svoje hčere Sholastike pravi, da jo je Jakobu Egku obljubil za ženo »biss auff's priesters hanndt mit mundt vnnd hanndt Zuegesagt vnnd versprochen...«.²¹⁸ Poročna pogodba, ta gospodarski temelj novega para, je bila napisana in podpečatena, bala pripravljena. Pred poroko so vse še enkrat skrbno pregledali. Tako na primer Volf Engelbert Turjaški leta 1548 prosi Egka, da bi bil navzoč pri pregledu listin, srebrnine in posteljnine.²¹⁹

Poroko so »razglasili v deželi in izven nje«, kot se izražata naša dopisovalca. Potlej je bil potreben le še duhovnikov blagoslov. Poroke so bile v mestih — v korespondenci so omenjeni Ljubljana, Kranj, Tržič, Gorica, Radovljica —, običajno, a ne vedno, kot bomo videli, ob nedeljah. Zelo pogosto so si za to izbrali predpostni čas. Zaroka Gallenbergove hčere je bila 8. decembra 1560 v Ljubljani in nanjo so povabili tudi Egkove.²²⁰ 31. decembra 1561 je Gallenberg takole vabil na poroko brdskega graščaka: »Potem ko sem, kot vi milostni gospod veste, tudi na vaš nasvet in ob vaši pomoči zaročil svojo najstarejšo hčer gospodično Katarino s častitim in visokorodnim Karlom Višnjegorskim iz Novega dvora ... sem se odločil, da bomo poročno slovesnost obhajali v nedeljo pred svečnico, to je prvega v mesecu februarju v mestu Ljubljani.« Vabi ga, naj pride z ženo in hčerami na ta dan ob enih popoldne v Ljubljano.²²¹ Tudi termin, ki ga nekajkrat uporabita — heirat abend — navaja na misel, da so bile poroke proti večeru, a dovolj zgodaj, da se je potem lahko še razvila zabava z gostijo, muziko in plesom. Za muziko so lahko poskrbeli mestni godci (v Ljubljani), ali pa nekateri tistih »igralcev na drumle, piskačev, godcev, pev-

²¹³ GK, 24. 12. 1563.

²¹⁴ GK, 2. 1. 1565.

²¹⁵ GK, 12. 3. 1564.

²¹⁶ GK, 26. 1. 1555.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ ASRS, Gr. A., Dol, fasc. 184.

²¹⁹ GK, 18. 1. 1548.

²²⁰ GK, 8. 12. 1560.

²²¹ GK, 31. 12. 1561.

cev, dudašev, lajnarjev, žveglarjev, ki za denar igrajo na semnjih, ohcetih in podobnih zabavah, ki morajo zato vsake kvatre plačati en šiling davka«, kot navaja sodoben vir.²²² Katarinino poroko si lahko predstavljamo kot velik družaben dogodek, saj je bil njen oče visok deželni uradnik in v veliki milosti pri cesarju Ferdinandu. Na njegov ukaz je moral kranjski deželni vicedom za to priložnost naročiti pokal v vrednosti 80 forintov in ga podariti mlademu paru.²²³

Imenitna je morala biti tudi dvojna poroka Gallenbergovega svaka Vajkarda Turjaškega in Egkovega sina Jerneja v juniju leta 1564. O pripravah na to slavlje poroča Gallenberg Egku spomladi. Zvezi sta bili že razglašeni v deželi in izven nje in poroki naj bi bili sijajni in primerni. Vendar se je izkazalo, da ne moreta biti v takem zaporedju kot so sprva načrtovali. Vajkardova nevesta Doroteja Lamnitz je bila namreč vdova (verjetno šele kratek čas) in se ji ni spodobilo hoditi na ohceti: zelo rada pa bi bila na Jernejevi poroki. Zato je Vajkard prosil in predlagal, da bi bila njegova poroka najprej, in sicer v sredo po Binkošti, Jernejeva pa takoj nato v nedeljo. Gallenberg piše, da upa, da se s tem predlogom strinjajo, saj »bi bila Vajkardova poroka v sredo, veseljačenje bi lahko potegnili še na četrtek in petek, v soboto bi šli malo v špital, v nedeljo pa bi bili pravi čas spet pri sebi«.²²⁴

Tudi sedmina za nekim gospodom Hansom je morala biti kar naporna: trajala je od ponedeljka zvečer do srede zjutraj in postregli so s štirimi obedi.²²⁵ Plemstvo, ki je živelo in delovalo v Ljubljani, se nikakor ni zapiralo v svoj krog in tudi ne v krog enako mislečih (= verujočih). Omenili smo že velik ugled, ki sta ga uživala pri Egkovi in Gallenbergih zdravnik Visicardo in lekarnar de Khurtoni. Po službeni dolžnosti in zasebno se je plemstvo družilo tudi z bogatimi meščani, predvsem pa z juristi. Izmed juristov je bil v tistem času najbolj ugleden dr. Jurij Čavle, prokurator pri ogradnem sodišču, ki ga je plemstvo pogosto spraševalo za nasvet v zasebnih zadevah. Gallenberg zato z obžalovanjem sporoča 1. januarja 1561, da je pred dvema dnevoma (30. decembra 1560) ponoči v Ljubljani umrl dr. Čavle, in dodaja, da je smrt prišla nepričakovano hitro. Pokopali so ga že naslednji dan v samostanu pri sv. Jakobu.²²⁶ Sicer pa Gallenberg poroča tudi o dveh malce neobičajnih plemiško-meščanskih zabavah. Pred pustom leta 1557 je bila v Ljubljani dvojna poroka, na katero so bili kot gostje povabljeni Gallenberg in še nekateri plemiči: zdravnik dr. Reiffinger je možil svojo hčer z zdravnikom dr. Burgerjem, sam pa je vzel za ženo svojo deklo. Na svatbi so bile prisotne tudi dame (etlich fraw), kaže pa, da ne žene povabljenih gospodov, in tako se je lahko razvil tudi ples (ein Tanzll).²²⁷ V septembru 1558 pa je deželni glavar Jakob Lamberg povabil na zajtrk gospoda škofa, Gallenberga in še nekaj gospodov iz vrst plemstva in meščanstva. Bilo jih je za dve mizi. Ob jedi so precej pili (wir haben ain guetn starkhen trunkh gethan), česar se gospod škof (Peter Seebach) ni nič branil, ostali so ga posnemali in bili so prav dobra pivska družba, zaključuje poročalec.²²⁸

Včasih je bil gostitelj tudi Gallenberg. Ko se zahvaljuje Egku za poslano gamsovinno, sporoča, da jo bodo pojedli poleg tistega, kar bo hiša lahko še ponudila, na gostiji 12. in 13. novembra (1553).²²⁹

Krste so praznovali v družinskem krogu. 7. avgusta 1563 je pisal Gallenberg Egku na Brdo, da je njegova hči rodila hčer, žena Ditriha Turjaškega pa

²²² ASRS, Stan. A., fasc. 216 a: Verzeichnuss ainer Hilff zu gegenwurtiger vor augenstenden merklichen grossen noth vnnd obligender Inner niemand weder Geistlich noch weltlich Gefreydt noch aussgeschlossen sein sollen iz leta 1556.

²²³ ASRS, Popis GA.

²²⁴ GK, 12. 3. 1564.

²²⁵ GK, 13. 7. 1560.

²²⁶ GK, 1. 1. 1561.

²²⁷ GK, 28. 2. 1557.

²²⁸ GK, 14. 9. 1558.

²²⁹ GK, 21. 10. 1553.

sina. Fantka bo krstil na Turjaku Primož Trubar, botra mu bo Gallenbergova žena Poliksena. Povabil ga je, da se slovesnosti tudi on udeleži.²³⁰

O rojstvih, smrtih in porokah so se sorodniki pogosto pismeno obveščali. V navadi so bile čestitke ob poroki, še zlasti pa sožalna pisma ob smrti. Gallenberg in Egk sta si ob novem letu zaželela srečo v krogu družine.

Vera

Poleg stanovskih in družinskih vezi je Jošta Gallenberga in Janeza Jožefa Egka nedvomno trdno povezovala tudi vera. Oba sta bila prepričana protestanta. O tem, kdaj in kako sta se odločala za novo vero, lahko le ugibamo, a nekaj reči kaže, da se je to zgodilo, še preden se je začelo njuno dopisovanje. Z novo vero je morda simpatiziral že Joštov oče Krištof, ki si je drugo ženo, Joštovo mater, poiskal v družini Rein, ki je bila tudi znana kot protestantska. Zastopnik deželne duhovščine v deželnem odboru je bil v tridesetih letih 16. stoletja ljubljanski stolni dekan Pavel Wiener, znan pristaš reformacije.²³¹ Krištof Gallenberg je bil skupaj z njim in Pankracom Lusttalerjem vsaj v letu 1539 deželni prejemnik. Njihov obračun z dne 18. marca 1540 so potrdili odborniki Anton Turn, Janez Jožef Egk in Vid Khisl — sama znana imena protestantskega gibanja na Kranjskem. Ta, recimo ji prva protestantska generacija plemičev, se je zaradi ugodnih okoliščin (razumevajoča škofa Ravbar in Kacijanar) v svojih srcih in glavah odločila za »čisto evangeljsko resnico« in je na shodu odposlancev v Pragi leta 1542 skupaj z odposlanci iz drugih dežel zahtevala svobodo veroizpovedi in obhajilo pod obema podobama. Toda vladar avstrijskih dežel Ferdinand I. kot strog katoličan tej zahtevi ni ugodil.²³² Trubar je bil v Ljubljani že znana osebnost in je skupaj z delom duhovščine, meščanstva in plemstva počasi, a nezadržno zorel v protestanta.

O poti Janeza Jožefa Egka v protestantizem so možna le ugibanja. Njegov oče Jurij (umrl 1533) je bil morda le prestar, da bi ob koncu svojega življenja menjal vero. Z njegovimi otroki je bilo drugače: Ana je vzela Trojana Turjaškega, za katerega menijo, da se je nagibal k protestantizmu, vsekakor pa so bili protestantje njuni otroci. Tudi Bonaventurin rod na Goriškem je bil odločno naklonjen novi veri, prav tako Janez Jožef.

Toda v tem prvem obdobju je bilo vse še nekako na pol: prevladovala so previdnost, pragmatičnost, celo toleranca. Otroci Krištofa Gallenberga so se poročili v protestantske družine, a eden od njih, Janez, je stopil v nemški viteški red in postal celo komtur v Ljubljani. Njegov brat Jošt pa si je prizadeval, da bi spravil Trubarja domov. Predstavljajmo si samo Joštovo zadrego junija 1561, ko se je najavil v Ljubljani deželni komtur nemškega viteškega reda, da uredi zadeve v nemški hiši, ker je Janez Gallenberg malo pred tem umrl, hkrati pa je bil na poti v Ljubljano Trubar, ki so ga tako željno čakali. Jošt resignirano pravi, da se deželnega komturja pač ne bo mogel izogibati, saj prav tedaj ni bilo nobenega drugega odbornika v Ljubljani.²³³ Tudi Egk je dve hčeri poročil s katoličanoma; hčere iz Margaretinega zakona z Janezom Lenkovičem so bile na stroške štajerske dežele vzgajane v samostanu Göss pri Leobnu.²³⁴ Zdi se torej, da je bila ta prva generacija, ki so se ji možnosti za organizacijo nove cerkve odprle šele po letu 1555, obrnjena bolj navznoter, v osebno rast nove vernosti. Pri tem so imeli gotovo veliko vlogo duhovniki, kot je bil Primož Trubar, ki so pridigali v novem duhu. Velik pomen pa je v tem času dobila tudi tiskana knjiga. Ko deželni odborniki v letu 1564 pri deželnem knezu zagovarjajo Trubarjevo Cerkovno ordningo, češ da je nastala le za potrebe kranjske cerkve, pravijo, da »nikomur ne smemo prepričati, da bi bral dobre knjige v

²³⁰ GK, 7. 8. 1563.

²³¹ Rupel: Primož Trubar, str. 44.

²³² Ibid., str. 45.

²³³ GK, 26. 6. 1561.

²³⁴ Ivan Steklasa: Ivan Lenković, LMS 1893, str. 110.

vseh deželnih jezikih, tako v latinskem, nemškem, italijanskem, češkem, slovenskem in drugih deželnih jezikih, ker to lahko samo koristi krščanskemu razumu.«²³⁵ Konkretnih podatkov o knjigah v družinah Gallenberga in Egka nimamo, saj njuni zapuščinski inventarji niso ohranjeni, vendar lahko iz drugih sočasnih popisov knjig dobimo predstavo, kakšne knjige — če jih je imel — je imel doma povprečen plemiški protestant.²³⁶ Zlasti Egka, čigar pisma so preprežena z latinskimi citati, si težko predstavljamo brez nekakšne zbirke knjig. Njegov sin Jernej, ki je umrl leto dni za očetom, je imel v svoji hiši v Ljubljani deset luteranskih knjig, med njimi Kreljevo Postilo slovensko iz 1567,²³⁷ medtem ko zapuščinski inventar Gallenbergovega sina Janeza navaja le listine in deset koledarjev za pisanje, knjig pa ne.²³⁸ Duhovnim potrebam Gallenbergove družine je morda služila turjaška knjižnica, ki je nastajala že izza konca srednjega veka.

Oba naša plemiča se nam skozi korespondenco kažeta kot globoko verna človeka. Ob vsaki priložnosti, naj gre za vesel ali žalosten dogodek, izražata vdanost v božjo voljo. Gallenberg večino svojih pisem končuje s klicanjem božjega blagoslova nad Egka in njegovo družino. Posebno iskrene želje pa pogosto zaključuje z besedico Amen, kot bi jih hotel položiti na oltar. Svaku Ditrihu Turjaškemu izraža sožalje ob smrti njegovega sinčka takole: »V teh dneh ti je bil po volji Vsemogočnega s smrtjo tvojega ljubega malega sina naložen očetovski križ. Zelo me je prizadelo in izražam ti krščansko sožalje. Vendar pa naj ti bo v tolažbo misel, da so mu po prepričanju vseh vernih obljubljena nebesa, kjer bo sedel po božji volji.«²³⁹ Jerneju Egku pa piše ob smrti njegove žene: »Ker je tako hotel Vsemogočni, brez čigar volje nam še las ne pade z glave, moramo tudi mi uravnavati naše želje po njegovi božji volji in jih usklajevati z njo. Vi, kot pobožen človek in ud naše krščanske cerkve v Kristusu, z božjo obljubo in krščanskim potrpljenjem najbolje veste, kako je treba — ne po poganski, ki nima trdne vere, marveč po krščanski meri in rabi v skladu z učenjem našega Zveličarja prenašati in krotiti svojo žalost. To življenje v resnici ni življenje, ampak mrtvaška jama in vsi moramo v to zatočišče. Vendar pa nam mora biti v tolažbo, da bomo po tem umrljivem življenju ponovno prebujeni...«²⁴⁰

Kranjsko protestantsko plemstvo je videlo veliko avtoriteto v Primožu Trubarju. Gospod Primož, ga skoraj vedno imenujeta dopisovalca. Posebno Egk je vedno zelo spoštljivo govoril o njem. »S svojimi svetimi in čistimi besedami nas tako očetovsko prosi in razsvetljuje...« Nekateri mu niso hvaležni za njegove besede in se ne kesajo, ko jih graja zaradi njihovega življenja, toda Kranjska cerkev mora biti vesela, da ima takega vodnika, »saj nobena očetova šiba nikoli ni tako huda kot pohlep kakega tujega učitelja.«²⁴¹ Gospod Primož je spodbujal sprte plemiče k miru in krščanski spravi in jih opozarjal, da s svojo needinostjo prizadevajo veliko škodo tudi cerkvi, ker bodo tako izzvali nova preganjanja.

Iz literature je znano, kakšen odnos sta imela Gallenberg in Egk do Trubarja in korespondenca le potrjuje dosedanje vedenje. Trubarjevo ime se v pisnih prvič pojavi 1. junija 1561, ko Gallenberg sporoča, da so o njem govorili na večji.²⁴² Novembra tega leta se je Gallenberg mudil kot deželni odposlanec na dvoru. Egku sporoča, kako ga je kralj v Linzu sprejel v zasebni avdienci v svoji sobi in se z njim pogovarjal o deželnih obveznostih in tudi o verskih rečeh. O Primožu Trubarju da ima kar najboljše mnenje. Potem so se odposlanci od-

²³⁵ GK, 25. 10. 1564.

²³⁶ Maja Zvanut: Knjižnice na Kranjskem v 16. stoletju, ZC 1987, str. 277 ss.

²³⁷ ASRS, Zapuščinski inventarji, fasc. XII, Lit. E, št. 3.

²³⁸ ASRS, Zapuščinski inventarji, fasc. XVI, Lit. G, št. 4.

²³⁹ GK, 18. 5. 1566.

²⁴⁰ GK, 14. 7. 1566.

²⁴¹ GK, 2. 1. 1565.

²⁴² GK, 1. 6. 1561.

pravili naprej v Prago, kjer se je zaradi kuge mudil cesar. Gallenberg je bil tudi pri njem v zasebni avdienci zaradi lastnih zadev. Potem ko sta opravila z njimi, poroča Gallenberg, sta se še celo uro pogovarjala o vsem mogočem, nedvomno tudi o verskih rečeh, vendar pravi, da bo Egku o tem poročal ustno.²⁴³ V letu 1562 je imel Gallenberg zaradi Trubarja mnogo skrbi. V Ljubljano so dobili cesarske ukaze, da je treba Trubarja in njegove sodelavce zapreti. Gallenberg je poslal Egku prepise teh ukazov in dodal, da je gospod Primož nekoliko žalosten, nikakor pa ne misli odnehati. Upa, da ga bodo stanovi dežel še naprej podpirali. Menil je, da je treba sklicati odbor, kjer bi se dogovorili, kako prepričati cesarja, da je Trubar pravi človek za pridigarja. Egka je prosil za nasvet, kako bi se to utemeljilo.²⁴⁴ Gallenberg je Egkov odgovor dobil ravno v trenutku, ko se je z ženo odpravljal k pridigi gospoda Primoža.²⁴⁵ Stanovi so se potem res pritožili in cesar je ukazal, da mora ljubljanski škof Trubarja zaradi nasprotujočih si mnenj o njem izprašati glede njegove vere. Gallenberg je tudi prepis tega ukaza poslal na Brdo in sporočil, da bo šel Trubar naslednjo nedeljo v škofijo na preizkus, z njim pa da gredo tudi on in odborniki.²⁴⁶

Decembra 1562 je Egk poslal v Ljubljano predlog, kako naj bi se odgovorilo na glavne očitke zoper Trubarja.²⁴⁷ Med drugim pravi, da cesar očita deželi, da je sama nastavila predikante, ne da bi za to dobila dovoljenje deželnega kneza. Na to je treba odgovoriti, da je dežela svojemu knezu vedno izkazovala čast in ponižnost, mu žrtvovala življenja, dobrine in kri, da pa potrebuje predikante za izkazovanje časti Bogu in tolažbo ubogim prosilcem. Duhovniki v Ljubljani, Kranju in drugih krajih so prevzetni, vedejo se nekrščansko in nespodobno sramotno živijo z ženskami. Na ulici se pretepajo, za kar je dosti dokazov. Cesar pa lahko dobi veliko podatkov o tem, da se deželni predikanti ne sramotijo tako. Papeški nič ne naredijo zastonj, vse le za denar. »Gospoda Primoža imenujejo Scismaticus, pa ubogi skurbani farji še razumejo ne, kaj je shizma.« Cesarjevi ukazi so posledica spletke, ki sta jo skuhala ljubljanski škof in kranjski vikar, ki sam nezaslišano pohujšljivo živi. Protestantskim gospodom tudi očitajo, da silijo svoje podložnike, da proti svoji volji poslušajo predikante. V turjaškem gospostvu se je to res dogajalo, kar dokazuje Gallenbergovo pismo z dne 31. marca 1564.²⁴⁸ V njem poroča, kako sta dva kmeta Ditriha Turjaškega njegovemu predikantu v Škocjanu med pridigo predržno in odkrito ugovarjala, zato ju je Ditrih vrgel v ječo. Gallenberg mu je svetoval, naj ju zvezana privede v Ljubljano pred deželnega glavarja, ki ju mora eksemplarično vzeti v roke, da se tako prepreči razpasena »nesnaga«. Tudi njune somišljenike je treba kaznovati. Trubarju in njegovim plemiškim podpornikom je bilo težko, ker je deželni glavar Jakob Lamberg igral dvolično vlogo. Gallenberg ga je sumil, da prav on in njegov sin ovajata Trubarja na dvoru, čeprav je Lamberg, ko ga je odkrito povprašal po tem, to tajil.²⁴⁹ Ob podpori odkrite in prikrite opozicije v deželi je nadvojvoda Karel lahko odločneje nastopil proti Trubarju: decembra 1564 je ukazal, da Trubar dva meseca ne sme opravljati službe in pridigati, kar so gospodje brali »z veliko grozo in žalostjo«.²⁵⁰ To je bil začetek konca Trubarjevega delovanja na Kranjskem, saj je že spomladi naslednje leto prišla odredba, da mora za vedno iz dežele. Plemstvo je skušalo vladarja samo prepričati, naj ne ukrepa tako ostro, in je nekoliko zavlačevalo izvršitev njegovih ukazov, o odkritem upor in nepokorščini do te najvišje splošno priznane svetne avtoritete pa seveda ni moglo biti govora. Še posebej na Kranjskem ne. Egk namreč takole označuje svoje rojake: »Prišel je general, da moramo zalo-

²⁴³ GK, 27. 11. 1561.

²⁴⁴ GK, 13. 8. 1562.

²⁴⁵ GK, 15. 8. 1562.

²⁴⁶ GK, 2. 12. 1562.

²⁴⁷ GK, 7. 12. 1562.

²⁴⁸ GK, 31. 3. 1564.

²⁴⁹ GK, 14. 10. 1563.

²⁵⁰ GK, 31. 12. 1564.

žiti za davke za naslednje leto. Tako ne gre nikjer v avstrijskih deželah, na Štajerskem, Koroškem in Goriškem. Mi pa smo boječi in voljni Kranjci ...»²⁵¹

Oba visoka deželna uradnika, deželni glavar Jakob Lamberg in deželni upravitelj Jošt Gallenberg sta umrla leta 1566. Lamberga so pokopali v ljubljanski stolnici, torej kot katolika,²⁵² Gallenberga pa v špitalski cerkvi v Ljubljani, ki so si jo prisvojili protestanti.²⁵³ V njej so mu postavili nagrobnik, ki je danes vzdan pod korom župnijske cerkve v Mekinjah, kamor so ga prenesli leta 1772: prikazuje moža v viteškem oklepu, ob njem pa slabo čitljiv napis, ki se zaključuje v protestantskem duhu.

Zusammenfassung

DIE KORRESPONDENZ ZWEIER KRAINER ADELIGER AUS DER MITTE DES 16. JAHRHUNDERTS

Maja Žvanut

Dem berühmten Krainer Antiquitätensammler Joseph Kalasanza Erberg (1771—1843) gelang es, für seine Sammlung auch das Archiv eines der ältesten Krainer Adelsgeschlechter, der Gallenberger, das die Zeit vom 16. bis zum 18. Jahrhundert umfaßt, zu erwerben. Darin befindet sich auch die Korrespondenz von Jobst, einem Angehörigen dieser Familie (er lebte von etwa 1520 bis 1566), Mitglied des Krainer Landesausschusses und Landesverweser, mit seinem Verwandten, Standes- und Glaubensgenossen Johannes Joseph Egk. Die 147 Briefe, meist aus der Feder von Jobst Gallenberg, entstanden in den Jahren 1546 bis 1566. Das waren die Jahre, in denen sich Jobst Gallenberg intensiv mit der Arbeit für seine Heimat (die Verwaltung Krains, Abwehrmaßnahmen gegen die türkische Gefahr, Beratungstätigkeit für den Kaiser) und den Glauben (Protestantismus) beschäftigte. Er verbrachte daher die meiste Zeit in Ljubljana, während sich der etwa fünfzehn Jahre ältere Johannes Joseph Egk auf sein Schloß Brdo pri Kranju (Egg bei Krainburg) zurückgezogen hatte, jedoch noch immer über einen großen politischen und moralischen Einfluß im Lande verfügte. Dies wird gerade durch diese Briefe belegt, in denen Egk von Gallenberg über das politische, militärische, wirtschaftliche und kulturelle Geschehen unterrichtet und bei allen wichtigeren Entscheidungen um Rat gebeten wird.

Hinsichtlich der bedeutsameren Ereignisse der Zeit liefert uns die Korrespondenz keine Angaben, die nicht schon aus anderen Quellen bekannt wären. Um so wertvoller sind deshalb jene Partien daraus, die uns mit dem Alltag eines Krainer Adligen aus dem dritten Viertel des 16. Jahrhunderts bekanntmachen. Hier geht es um Beziehungen unter Adeligen, die alle bis zu einem gewissen Grad miteinander verwandt sind, doch kommt es unter den Mitgliedern dieser anscheinend einheitlichen Familie unaufhörlich zu Fehden, die sie entweder selbst untereinander austragen oder des öfteren mit Hilfe des Eingreifens des Herrschers, der für den Adeligen jener Zeit noch immer die vollkommene Autorität verkörpert. Die Mehrheit des Adels ist damals schon protestantisch; wo immer möglich, werden Lebensgefährten unter Glaubensgenossen gesucht, doch gibt es häufig auch Ehen zwischen Katholiken und Protestanten. Die Heirat war freilich keine Privatangelegenheit, sondern wurde von wirtschaftlichen, oft aber auch von politischen Motiven bestimmt. Die beiden Korrespondenten, Gallenberg wie auch Egk, waren Väter zahlreicher Kinder. Egk hat in diesen Jahren alle seine acht Kinder verheiratet, er selbst wurde zweimal verwitwet und ging beide Male eine neue Ehe ein. Gallenberg verheiratete nur seine älteste Tochter, die übrigen Kinder kamen in diesen Jahren erst noch zur Welt. Aus den Briefen ist zu ersehen, wie sorgfältig die Väter die Partner für ihre Kinder auswählten und wieviel Arbeit sie sich mit der Abfassung des Ehevertrags, dieser wirtschaftlichen Grundlage des jungen Paares, aufluden. Darüberhinaus werfen die Briefe auch ein Licht auf die Rolle der Frau in Familie, Haushalt und Wirtschaft: vor allem Gallenbergs Frau Polyxene aus dem mächtigen Krainer Adlesgeschlecht der Auersperg erteilte ihrem Mann wertvolle Ratschläge in privaten wie in öffentlichen Angelegenheiten und bedeutete ihrer näheren und weiteren Verwandtschaft eine feste und einfühlsame moralische Stütze. Einige Angaben gibt es auch über die Ausbildung der Kinder: es war

²⁵¹ GK, 23. 3. 1554.

²⁵² Valvasor, o. c.

²⁵³ Cevc, o. c., str. 91 in op. 239.

die Zeit, wo die Söhne der Adeligen immer häufiger an Universitäten, katholische wie protestantische, geschickt wurden, auf jeden Fall aber sorgfältig in die Gesellschaft eingeführt wurden.

Der Mensch jener Zeit wurde oft von Krankheiten geplagt: über Krankheiten und deren Heilung erstatten unsere Korrespondenten einander regelmäßig Bericht. Das Land wurde auch einige Male von Pestepidemien heimgesucht, denen der Adel sich recht erfolgreich durch Übersiedlung in nicht verseuchte Ortschaften entzog. Krankheiten versuchte man zunächst mit Hausmitteln zu heilen — hier fiel den Frauen die Hauptrolle zu —, in komplizierteren Fällen wurde der Apotheker oder der Arzt gerufen, die häufig eine Kur in Bädern anrieten.

Der Apotheker, der Arzt und der Jurist waren diejenigen unter den Nichtadeligen, die ständig mit dem Adel verkehrten. Bei geselligen Anlässen und Festlichkeiten, wo ausgiebig gegessen, getrunken und getanzt wurde, gesellten sich noch die höhere Geistlichkeit und das wohlhabende Bürgertum dazu.

In den Briefen ist auch von ganz alltäglichen Dingen die Rede: von Lebensmitteln- und Warenpreisen, von Schwierigkeiten mit Dienstboten und Handwerkern, von Gefahren und verschiedenen Arten des Reisens wie von Postverbindungen. Nachrichten, sei es in gedruckter Form (Zeitungen) oder brieflich, zirkulierten ziemlich schnell, und da die Menschen jener Zeit auch verhältnismäßig viel reisten, kann man von einem beständigen und guten Informationsfluß sprechen. Nicht zuletzt darum ist auch der hier behandelte Briefwechsel zustande gekommen.

Pri Slovenski matici je izšla knjiga

Božo Otorepec

Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem

S kritično študijo o srednjeveških grbih in pečatih naših starejših-urbanih naselij smo dobili delo, ki smo ga zelo pogrešali, toda to dokaj obsežno delo prinaša v resnici več, kot obljublja naslovni okvir. Avtor je zbral domala vse dostopne arhivsko izpričane podatke o starejši zgodovini naših mest in trgov, ne samo tistih v današnjih političnih mejah Slovenije, marveč celotnega slovenskega etničnega ozemlja. Pri tem je kritično ovrednotil in mnogokrat tudi korigiral ali vsaj izpopolnil dosedanja zgodovinska spoznanja.

Otorepčeva študija je znanstveno pomembno delo, rezultat dolgotrajnega in zavzetega študija. S svojo akribijo in razgledanostjo presega marsikatero podobno tuje delo, pri nas pa je popolnoma pionirskega značaja. Lahko rečemo, da je to ena najpomembnejših edicij, kar smo jih za starejši čas naše zgodovine doživeli v zadnjih desetletjih. Delo spremljajo tudi reprodukcije ohranjenih pečatov.

Po dogovoru med Slovensko matico in Zvezo zgodovinskih društev Slovenije imajo člani zgodovinskega in muzejskih društev možnost kupovati knjige SM po posebnih članskih cenah, ki sicer veljajo samo za člane Maticе.

Slovenska matica, Trg osvoboditve 7, 61000 Ljubljana
Telefon: (061) 214 190